

Το νέο περιβάλλον ως δομή ευκαιριών και διακύβευση: δημόσια σφαίρα, δράσεις, αναπροσαρμογές.

**Ανακοίνωση του Θανάση Τσακίρη
στο διεθνές συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Πολιτικής Επιστήμης
«Συλλογικές δράσεις και κοινωνικά κινήματα στον 21^ο αιώνα»**

Συνδικαλιστικό κίνημα και δομή πολιτικών ευκαιριών

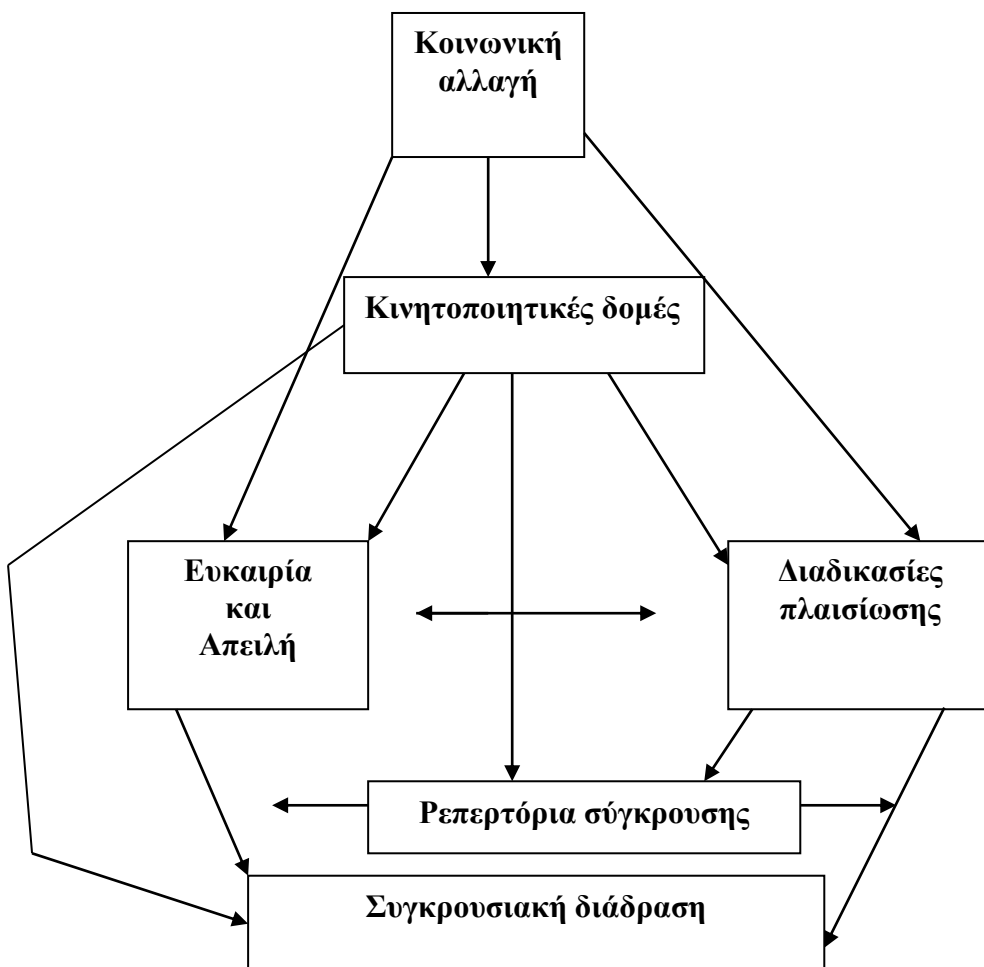
“Πολιτικός λόγος και κινητοποιήσεις για την αμοιβή της εργασίας, το ασφαλιστικό πρόβλημα και τις εργασιακές σχέσεις στη μετα-ONE εποχή: η περίπτωση των Ελλήνων τραπεζοϋπαλλήλων.”

Η ανακοίνωση αυτή αποσκοπεί στη διερεύνηση της δομής πολιτικών ευκαιριών όπως διαμορφώνεται για το συνδικαλιστικό κίνημα των εργαζομένων στις τράπεζες στις αρχές του 21^{ου} αιώνα και ειδικά στη «μετα-ONE εποχή». Εξετάζεται ο πολιτικός λόγος που αρθρώνει η δευτεροβάθμια οργάνωση του κλάδου «Ομοσπονδία Τραπεζοϋπαλληλικών Οργανώσεων Ελλάδος» και η διαμόρφωση της στρατηγικής της ενόψει των κυοφορούμενων πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών αναδιαρθρώσεων. Ειδικότερα εξετάζονται οι τρόποι με τους οποίους τόσο η θεματολογία όσο και η στρατηγική γίνονται αντιληπτές από το σύνολο των πολιτικών δυνάμεων και των συνδικαλιστικών σχημάτων του χώρου καθώς και η συμμετοχή της βάσης των εργαζομένων στη διαμόρφωσή τους -ή η αποχή τους από αυτές. Κύρια αναφορά είναι οι κινητοποιήσεις -απεργιακές και άλλες- στις οποίες προέβησαν η Ο.ΤΟ.Ε. και οι σύλλογοι –μέλη της κατά το χρονικό διάστημα 2000-2005 και θα επιχειρηθεί σύγκριση με την αμέσως προηγούμενη πενταετία. Με άλλα λόγια, εξετάζεται η αναδιαμόρφωση της συλλογικής ταυτότητας του συνδικαλιστικού κινήματος των τραπεζοϋπαλλήλων στις νέες συνθήκες. Η θεωρητική συζήτηση που θα αξιοποιηθεί για την έρευνα αυτή αφορά τη δομή των πολιτικών ευκαιριών και την ανάλυση πλαισίωσης των κοινωνικών κινήματων. Τέλος, θα αξιοποιηθεί η προσέγγιση του Charles Tilly για τα χαρακτηριστικά του κοινωνικού κινήματος ώστε να διερευνηθεί κατά πόσο το εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα στη φάση αυτή μπορεί να ανταποκριθεί στις αρχές της Αξιοσύνης, της Ενότητας, της Μαζικότητας, και της Δέσμευσης.

Ο Θανάσης Τσακίρης είναι Διδάκτορας Πολιτικής Επιστήμης του ΜΠΣ Πολιτικής Επιστήμης και Κοινωνιολογίας του Τμήματος ΠΕΔΔ (Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθήνας). Έχει σπουδάσει Πολιτική Επιστήμη στο τμήμα ΠΕΔΔ καθώς και Διοίκηση Επιχειρήσεων. Εργάστηκε στην Εμπορική Τράπεζα από το 1982 και είναι ανεξάρτητος συνδικαλιστής. Τα ερευνητικά ενδιαφέροντά του και οι ακαδημαϊκές του δημοσιεύσεις εστιάζονται στη μελέτη των κοινωνικών κινήματων και έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα. Έχει λάβει μέρος με ανακοινώσεις του σε διεθνή και ελληνικά επιστημονικά συνέδρια.

Η έλευση του 21^{ου} αιώνα γιορτάστηκε με εντυπωσιακό τρόπο καθώς διατυπώθηκαν οράματα, εκφράστηκαν ελπίδες και ευχές για ένα καλύτερο αύριο. Οι πιο υποψιασμένοι ήταν πολύ διστακτικοί απέναντι σε τέτοιες υπέρλαμπρες προοπτικές· στην καλύτερη περίπτωση, προσπάθησαν να διαβάσουν πίσω από τις γραμμές της καθημερινής έντυπης και ηλεκτρονικής δημοσιογραφίας και του επιστημονικού στοχασμού και να διακρίνουν τις δυνατότητες και τις απειλές που δεν διαφαίνονται με την πρώτη ματιά αλλά που μόνο η ερευνητική εργασία μπορεί να φέρει στο φως. Αυτό το καθήκον πέφτει στους ώμους μας καθόσον ότι καλούμαστε να εξετάσουμε πώς φτάσαμε στη σημερινή κατάσταση και πώς τα δρώντα υποκείμενα αντιλήφθηκαν τις ευκαιρίες και τις απειλές και ερμήνευσαν την πρόσφατη ιστορία του κοινωνικο-πολιτικού περιβάλλοντος στο πλαίσιο του οποίου κινήθηκαν και συνεχίζουν σήμερα να κινούνται προσπαθώντας να προωθήσουν τις διεκδικήσεις τους στο πολιτικο-οικονομικό σύστημα ή να κατοχυρώσουν τα ήδη κερτημένα δικαιώματά τους.

Παραπάνω θέσαμε κατ' αρχήν ένα ζεύγος εννοιών στη συζήτηση του θέματος. Αυτές οι έννοιες είναι οι «ευκαιρίες» και οι «απειλές». Όπως δείχνει ο παρακάτω πίνακας, η κοινωνική αλλαγή δεν προκαλεί άμεσα και αδιαμεσολάβητα αποτελέσματα στις πολιτικές δομές και διαδικασίες που είναι μια πολυπαραγοντική συνάρτηση.¹

¹ Βλ. McAdam D., Tarrow S., and Tilly Ch. (eds) (2001). *Dynamics of Contention*. New York: Cambridge University Press, σελ.17

Οι πολιτικοί θεσμοί θεωρούνται στρόφιγγες για την ανάδυση και ενεργοποίηση κοινωνικών κινήσεων και το βαθμό επιτυχούς αντιμετώπισης και επίλυσης δομικών προβλημάτων. Κάποιες κοινωνικές ομάδες μπορεί να επιθυμούν να οργανώσουν ένα κίνημα διαμαρτυρίας και διεκδίκησης, δεν κρίνουν όμως κατάλληλη τη στιγμή για να αναλάβουν μεγάλο ρίσκο καθώς το πολιτικό σύστημα είναι κλειστό και διατηρεί μια σημαντική συνοχή απολαμβάνοντας παράλληλα είτε την υποστήριξη μεγάλης μερίδας του πληθυσμού είτε τη σιωπηρή και αναγκαστική αποδοχή της ελλείπει ορατών εναλλακτικών λύσεων. Προϋποθέσεις για την ενεργοποίηση των κοινωνικών αυτών ομάδων είναι η εξασφάλιση ορισμένων προσβάσεων στις πολιτικές αρχές, η μείωση της έντασης της καταστολής, η διάσπαση των κυρίαρχων πολιτικών ελίτ, η υποστήριξη ορισμένων ομάδων από κάποιες ελίτ.² Αυτή η προσέγγιση είναι χρήσιμη γιατί συνεισφέρει στην εξήγηση του προβλήματος γιατί κινήματα πετυχαίνουν σε μία χώρα και αποτυγχάνουν σε κάποια άλλη ή σε μία χρονική περίοδο και όχι σε άλλη. Οι ευκαιρίες μελετήθηκαν κατά κόρον από τους ερευνητές της «πολιτικής διαδικασίας» με κίνδυνο να παραλειφθούν οι «απειλές». Η έννοια της «απειλής» έχει δύο όψεις. Απειλές είναι τόσο «τα κόστη που θα υποστούν οι κοινωνικές ομάδες λόγω της διαμαρτυρίας» όσο και αυτά που θα επωμιστούν εάν δεν δράσουν».³ Η απειλή σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να αποτελέσει κίνητρο για συλλογική δράση στο βαθμό που ο παράγοντας «φόβος» καταστεί η κύρια μεσολαβούσα μεταβλητή. Οι αλλαγές των συνθηκών σε επίπεδο κρατικής πολιτικής, οικονομίας και κοινωνίας που πλήττουν πληθυσμιακές ομάδες -στην περίπτωση μας τους μισθωτούς εργαζόμενους και ιδιαίτερα τους εργαζόμενους στις τράπεζες- μπορούν να επιφέρουν την συλλογική κινητοποίηση μέσω της παρέμβασης του αισθήματος του φόβου. Χωρίς να θεωρηθεί ότι υπάρχει επιστροφή στις παλιότερες θεωρίες της «συλλογικής συμπεριφοράς» που υπερτονίζαν τους ψυχολογικούς παράγοντες, η έννοια της «απειλής» αναφέρεται στις «απειλές εναντίον της καθημερινότητας», δηλαδή εναντίον όσων έχουν καθιερωθεί και θεωρούνται ως δεδομένα (μισθοί, συντάξεις, μονιμότητα εργασίας κ.α.) για μια ολόκληρη ζωή. Τέσσερις θεωρούνται ως βασικές απειλές: α) εναντίον των καθημερινών διαδικασιών μιας κοινότητας ή της ύπαρξής της, β) η πραγματική ή επαπειλούμενη καταπάτηση της αίσθησης της ασφάλειας, ιδιωτικότητας και ελέγχου των πολιτών, γ) τροποποίηση των καθημερινών συνθηκών διαβίωσης λόγω μη ευνοϊκής κατανομής πόρων στους διεκδικούντες πληθυσμούς και δ) εντυπωσιακές αλλαγές στις δομές κοινωνικού ελέγχου.⁴

Πέραν τούτων, θα πρέπει να προσθέσουμε την έννοια της «γνωστικής απελευθέρωσης».⁵ Οι εκπρόσωποι της θεωρίας της «πολιτικής διαδικασίας» θεωρούν ότι εκτός των δομικών και οικονομικών αιτιών, τρεις βασικοί αιτιακοί παράγοντες

² Βλ. Kurzman Ch. (2003) "The Iranian Revolution" in Goodwin J. and Jasper J. (eds), *The Social Movements Reader: Cases and Concepts*. Malden, Mass., Oxford, UK: Blackwell Publishing, σελ. 38-48.

³ Βλ. Goldstone J. and Tilly Ch. (2001) "Threats (and Opportunity): Popular Action and State Response in the Dynamics of Contentious Action" in Aminzade et al (eds), *Silence and Voice in the Study of Contentious Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, σελ. 179-194.

⁴ Βλ. Snow et al (1998) «Disrupting the 'Quotidian': Reconceptualizing the Relationship Between Breakdown and the Emergence of Collective Action». *Mobilization*. Vol. 3, No. 1, σελ. 1-22.

⁵ Βλ. McAdam D. (1982). *Political Process and the Development of Black Insurgency, 1930-1970*. Chicago: University of Chicago Press.

υπαισέρχονται και συμβάλλουν στην ανάδειξη των κινημάτων διαμαρτυρίας. Πρώτον, οι αλλαγές των ευκαιριών του πολιτικού περιβάλλοντος (δομή των πολιτικών ευκαιριών) και ειδικά ο τρόπος ανταπόκρισης του κράτους στην ίδια τη διαμαρτυρία· δεύτερον, το υφιστάμενο επίπεδο οργάνωσης της κοινότητας των ανθρώπων που θεωρεί ότι αδικείται και, τέλος, οι εκτιμήσεις αυτών των ανθρώπων για τις πιθανότητες επιτυχίας της συλλογικής δράσης (βαθμός εξεγερτικής συνείδησης ή γνωστικής απελευθέρωσης).⁶ Όταν οι εργαζόμενοι συνειδητοποιούν ότι υπάρχει δυνατότητα να κερδίσουν –έστω και να αποκρούσουν μια απειλή- έχουν ως ένα βαθμό επιτύχει τη γνωστική απελευθέρωσή τους.⁷ Αυτή βέβαια η απελευθέρωση δεν είναι ούτε αυτόματη ούτε χωρίς αντιστροφές. Κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις (δημοκρατικές διαδικασίες βάσης, σαφής πολιτικός λόγος, ριζοσπαστισμός και μαχητικότητα) μπορεί να διαρκέσει δημιουργώντας νέα δεδομένα –π.χ. η περίπτωση των ξένων εργατών στη μεταποίηση και στα ορυχεία της Μεγάλης Βρετανίας.⁸

Με άλλα λόγια, τα κινήματα διαμαρτυρίας πρέπει στη συγκεκριμένη περίπτωση να διαμορφώνουν και να ενεργοποιούν μια «ταυτότητα».⁹ Σύμφωνα με τη θεωρία της «συλλογικής ταυτότητας»¹⁰, τα κοινωνικά κινήματα τείνουν να διαμορφώνουν μια δική τους ομαδική εικόνα την οποία επηρεάζουν τα συμμετέχοντα μέλη το καθένα χωριστά αλλά και επηρεάζονται από αυτή.¹¹ Αυτές οι συλλογικές ταυτότητες δεν είναι πάγιες αλλά αναδιαμορφώνονται στην πράξη: «[Σ]υλλογική ταυτότητα είναι ένας διαδραστικός και διαμοιραζόμενος ορισμός που παράγεται από ξεχωριστά άτομα (ή ομάδες σε ένα πιο σύνθετο επίπεδο)... και πρέπει να γίνεται αντιληπτός ως διαδικασία επειδή κατασκευάζεται και είναι υπό διαπραγμάτευση μέσω της κατ’

⁶ Σε περιπτώσεις όπως η απόσυρση του Νόμου Πρώτης Πρόσληψης στη Γαλλία το Μάρτιο 2006, όπου πραγματοποιήθηκε αυτό που δεν συνέβη στην εξέγερση του Γαλλικού Μάη το 1968, η ταυτόχρονη κινητοποίηση φοιτητών και εργαζομένων γιατί από τα μια επρόκειτο ακριβώς για μια επίθεση στους όρους της καθημερινότητας (ένα μέλλον προσωρινής και μερικής απασχόλησης) και από την άλλη συνειδητοποιήθηκε ότι δεν πρόκειται για «εξέγερση μικροαστών» όπως εθεωρούντο από το τότε κυρίαρχο ΚΚΓ οι φοιτητικές κινητοποιήσεις. Βλ. Bensaid D. (2006) “The question of a link between workers and students is immediate.” Interview by Jim Wolfreys in *Socialist Worker*, no. 1993, 25.3.06.

⁷ Κατά τον St. Lukes, υπάρχουν τρεις διαστάσεις εξουσίας: α) εστίαση στη συμπεριφορά κατά τη λήψη αποφάσεων για ζητήματα για τα οποία υπάρχει παρατηρήσιμη σύγκρουση συμφερόντων, β) εστίαση στην δημιουργία της πολιτικής ατζέντας μέσω και της άτυπης επιρροής με αποκλεισμό φανερών και λανθάνοντων συμφερόντων και απόψεων, γ) περιλαμβάνει στοιχεία των β’ και γ’ και αφορά τη διαμόρφωση προτιμήσεων μέσω επιβολής αξιών, κανόνων και ιδεολογιών που γίνονται ρουτίνα καθώς οι υποταγμένες ομάδες ούτε καν τις σκέφτονται για να αναζητήσουν διαφορετική πολιτική (λανθάνουσες συγκρούσεις) -έτσι η επιβολή πολιτικών ιδεολογιών στη χάραξη πολιτικών δεν γίνεται αντιληπτή (νεοφιλελευθερισμός). Lukes S. (1974) *Power: A Radical View*. London: Macmillan, σελ. 24-25.

⁸ Βλ. Hirschsohn Ph. (2002) “From grassroots democracy to national mobilization: COSATU as a model of social movement unionism” in Kelly J. (ed.). *Industrial Relations: Critical Perspectives*. Vol.2, London: Routledge, σελ. 441-469. Βλ. επίσης Gall Gr. (2003) *Organizing in the offshore oil and gas industry in Britain, c. 1972-1990: a long burning flame or a spark that has gone out?* in Gall Gr. And Dawson P. (eds.) *Union Organizing*. London: Routledge, σελ. 39-55.

⁹ Βλ. McAdam D. McCarthy J. and Zald M. (1988) “Social Movements”, in Smelser N. (ed.) *Handbook of Sociology*. Newbury, CA: Sage, σελ. 695-737.

¹⁰ Βλ. Melucci Alb. (1988), «Getting Involved: Identity and Mobilization in Social Movements» στο Klandermans B, Kriesi H. and Tarrow S. (Eds.), *From Structure to Action: Comparing Social Movements Across Cultures*, International Social Movement Research I, Greenwich, CT: JAI, σελ. 329-48 και του ιδίου (1995), «The Process of Collective Identity» στο Johnston H. and Klandermans B. *Social Movements and Culture*, Minneapolis, University of Minnesota Press, σελ.41-64.

¹¹ Βλ. Melucci Alb. (1989), *Nomads of the present: social movements and individual needs in contemporary society*, London, Hutchinson.

επανάληψη ενεργοποίησης των σχέσεων που συνδέουν τα άτομα (ή τις ομάδες) με το κίνημα». ¹² Η σύνθετη αυτή διαδικασία διαμόρφωσης της συλλογικής ταυτότητας και του κοινωνικού κινήματος αποδεικνύει, σύμφωνα με τους θεωρητικούς αυτούς, ότι «οι εκδηλώσεις της συλλογικής δράσης τοποθετούνται σε πολιτισμικά προσδιοριζόμενους χώρους δράσης». Η συλλογική δράση «εμπεδώνεται σε μια βασική πολιτισμική δομή». Βασίζεται, δηλαδή, σε μια πραγματικότητα, που «αποτελείται από έναν ειδικά οργανωμένο λόγο, ο οποίος προηγείται της υποκίνησης των δρώντων προς την κατεύθυνση της κοινής δράσης», και μάλιστα κυριαρχεί στην υποκίνηση των δρώντων. ¹³ Η συλλογική ταυτότητα δεν είναι ποτέ αποκλειστικά αποτέλεσμα διαπραγμάτευσης και ορθολογικών υπολογισμών αλλά αποτελείται και ενεργοποιείται εξίσου από αισθήματα που εμπλέκονται στην καθημερινή ζωή. ¹⁴ Η ισχυρή αίσθηση της αλληλεγγύης και της ενότητας αποτελεί σημαντικό απόθεμα για τη δράση.

Το σύνολο αυτών των παραγόντων που συμβάλλουν στην ενδυνάμωση των κοινωνικών κινήματων, ο Charles Tilly θα αποδώσει με τα αρχικά WUNC, δηλαδή Αξιοσύνη, Ενότητα, Πολυάριθμο, Δέσμευση. ¹⁵ Η παρατεταμένη αμφισβήτηση της πολιτικής των κυριάρχων πολιτικών δυνάμεων και κοινωνικών τάξεων και η δημόσια επίδειξη Αξιοσύνης, Ενότητας, Πολυάριθμου και Δέσμευσης διακρίνουν τα σημερινά κοινωνικά κινήματα από παλιότερες μορφές συλλογικής δράσης ομάδων που υφίσταντο αδικία. Αυτά τα κριτήρια που θέτει ο Tilly ως προϋπόθεση για την αναγνώριση των κοινωνικών κινήματων στη σημερινή εποχή και για την αξιολόγηση

¹² Βλ. Melucci Alb.(1988), *ο.ε.π.*, σελ. 330

¹³ Βλ. Eder Kl. (1993). *The New Politics of Class: Social Movements and Dynamics in Advanced Societies*. London: Sage, σελ.1-15.

¹⁴ Σε αντίθεση με τον M. Olson και τη θεωρία της «ορθολογικής επιλογής» που τονίζει ότι ένα ορθολογικό και ιδιοτελές άτομο (ο «λαθρεπιβάτης») δεν θα δράσει για το κοινό καλό ή για τα κοινά ομαδικά συμφέροντα παρά μόνο αν ο αριθμός των μελών της ομάδας είναι μικρός ή αν υπάρχει μηχανισμός εξαναγκασμού. Βλ. Olson M. (1965) *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press [Ελλ. έκδοση: Olson M., (1991) *Η λογική της συλλογικής δράσης: Δημόσια αγαθά και η θεωρία των ομάδων*. Αθήνα: Εκδ. Παπαζήση]. Για κριτική της θεωρίας της «ορθολογικής επιλογής» ως ανεπαρκούς για την εξήγηση και ερμηνεία των κοινωνικών κινήματων, βλ. Αλεξανδρόπουλος Στ. (1993), «Η οικονομική λογική της συλλογικής δράσης» στην *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, No. 7, σελ. 82-123 και Τσουκαλάς Κ. (1991), «Τσαμπατζήδες στη χώρα των θαυμάτων», στην *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης* No.1, σελ. 9-52

¹⁵ «Ο όρος 'Αξιοσύνη, Ενότητα, Πολυάριθμο και Δέσμευση' ηχεί παράξενα αλλά αναπαριστά κάτι οικείο. Οι επιδείξεις αυτές μπορεί να πάρουν τη μορφή δηλώσεων, συνθημάτων και επωνυμιών που υπονοούν Αξιοσύνη, Ενότητα, Πολυάριθμο και Δέσμευση: Ενωμένοι Πολίτες για τη Δικαιοσύνη, Υπογράφοντες την Υπόσχεση, Υποστηρικτές του Συντάγματος κ.ο.κ. Επιπλέον, οι συλλογικές αυτοεκπροσωπήσεις συχνά τα μετατρέπουν σε ιδιώματα που θα αναγνωριστούν από τα τοπικά ακροατήρια, για παράδειγμα:

αξιοσύνη: σοβαρή προσπάθεια, κομψός ρουχισμός, παρουσία του κλήρου, μεγαλοσχημόνων, αξιωματούχων, και μητέρων με παιδιά,

ενότητα: ταιριαστές κονκάρδες αναγνώρισης, κεφαλόδεσμοι, πανό, ή αμφιέσεις, στοιχισμένες πορείες, τραγούδια και ρυθμικά συνθήματα,

πολυάριθμο: καταμέτρηση συμμετεχόντων, υπογραφές σε αιτήσεις, μηνύματα από υποστηρικτές, γέμισμα δρόμων,

δέσμευση: αγνόηση του κακού καιρού, ορατή συμμετοχή ηλικιωμένων και ατόμων με ειδικές ανάγκες, αντίσταση στην καταπίεση, επιδεικτική θυσία, συνεισφορά ή/και αγαθοεργία.

Τα ιδιαίτερα ιδιώματα ποικίλουν σε πολύ μεγάλο βαθμό από το ένα πλαίσιο στο άλλο, αλλά η γενική επικοινωνιακή διάδοση Αξιοπιστίας, Ενότητας, Πολυάριθμου και Δέσμευσης συνδέει αυτά τα ιδιώματα.». Βλ. Tilly Ch. (2004) *Social Movements 1768-2004*. Boulder, CO: Paradigm Publishers, σελ. 4.

του βαθμού επιτυχίας τους μας δημιουργούν ένα πλαίσιο εργασίας για να αξιολογήσουμε το κοινωνικό κίνημα των εργαζομένων στις τράπεζες. Πρέπει να τονιστεί ότι στις συνθήκες σχετικά δημοκρατικού καθεστώτος «ένα σημαντικό μέρος της συλλογικής δράσης δεν επικεντρώνεται σε συγκεκριμένα προγράμματα αλλά σε διεκδικήσεις ταυτότητας, δηλαδή το δημόσιο ισχυρισμό ότι μια ομάδα ή το σώμα που η ομάδα εκπροσωπεί είναι άξια λόγου, ενωμένη, μαζική και προσηλωμένη στο σκοπό.»¹⁶ Οι αξιώσεις ταυτότητας περιλαμβάνουν πορείες, διαδηλώσεις, μαζικές συγκεντρώσεις καταλήψεις εργασιακών χώρων και δημοσίων κτιρίων κλπ. Ακόμη και είναι νόμιμες αυτές οι μορφές διεκδίκησης, όλες εμπεριέχουν μια υπονοούμενη απειλή χρήσης μορφών άμεσης συγκρουσιακής δράσης και διεκδίκησης επικύρωσης πολιτικού ρόλου.

Οι εργαζόμενοι/ες, προκειμένου να δράσουν συλλογικά πρέπει πρώτα να ορίσουν ως άδικες τις συνθήκες ζωής τους και να θεωρήσουν ότι υπάρχει πιθανότητα επιτυχίας. Οι υπαρκτές εργατικές συνδικαλιστικές οργανώσεις προσφέρουν το πλαίσιο για την επίτευξη αυτής της συνειδητοποίησης. Πιο συγκεκριμένα, σημαντικός είναι ο ρόλος των ηγεσιών αυτών των οργανώσεων για την ερμηνεία των γεγονότων και των συνθηκών που προσπαθούν να «κινητοποιήσουν συναίνεση» ώστε να ωθήσουν τους εργαζόμενους/ες στην ανάληψη δράσης και να κερδίσουν την υποστήριξη του κοινού.¹⁷ Έχοντας τις ρίζες της στην έννοια της «διαχείρισης των εντυπώσεων», η ανάλυση της διαμόρφωσης πλαισίων προσδοκά να εξηγήσει την επιτυχία ή αποτυχία των κοινωνικών κινημάτων.¹⁸ Διαμόρφωση πλαισίου είναι «η διαδικασία με την οποία μια επικοινωνιακή πηγή, όπως ένας ειδησεογραφικός οργανισμός, προσδιορίζει και συγκροτεί ένα πολιτικό ζήτημα ή μια δημόσια αντιπαράθεση».¹⁹ Σύμφωνα με τη θεωρία της «διαμόρφωσης πλαισίων» που στρέφεται στην ανάλυση των ερμηνευτικών σχημάτων τα οποία αποδέχονται οι άνθρωποι για να κατανοούν το περιβάλλον τους και να τοποθετούν τους εαυτούς τους στον κόσμο στον οποίο ζουν, τα πλαίσια ασκούν μια διπλή λειτουργία από τη μια δίνοντας νόημα στα γεγονότα και από την άλλη οργανώνοντας τις εμπειρίες καθοδηγώντας τις ενέργειες τόσο των συλλογικοτήτων όσο και των ατόμων. Με την έννοια αυτή, τα κινήματα και οι κοινωνικές οργανώσεις είναι φορείς πεποιθήσεων και ιδεολογιών. Αποσκοπώντας στη στρατολόγηση νέων μελών και στην προσέλκυση οπαδών οι εν ευρεία έννοια οργανώσεις του πολιτικού συστήματος, δηλαδή τα κόμματα, τα συνδικάτα και οι λοιπές κοινωνικές οργανώσεις, διαμορφώνουν πλαίσια που αναπαριστούν, όσο το δυνατόν ευκρινέστερα, τις ιδέες και τα οράματα των υποψήφιων μελών και οπαδών.²⁰ Αυτή είναι η διαδικασία ώστε να μπορούν τα μέλη να ερμηνεύουν με ένα συγκεκριμένο τρόπο τα γεγονότα που έπονται ή που έχουν παρέλθει και να δράσουν με τον κατάλληλο τρόπο.²¹ Ταυτόχρονα επηρεάζεται και η διαμόρφωση των πλαισίων

¹⁶ Βλ. Tilly Ch. (2003) *The Politics of Collective Violence*. Cambridge: Cambridge University Press, σελ. 197.

¹⁷ Βλ. Klandermans B. (1984). "Mobilization and participation: Social-psychological expansions of resource mobilization theory". *American Sociological Review* No. 49, σελ. 583-600.

¹⁸ Βλ. Goffman E. (1974) *Frame Analysis*. Cambridge: Harvard University Press, σελ. 14.

¹⁹ Βλ. Nelson T.E., Oxley Z.M. and Clawson R.A. (1997) "Toward a psychology of framing effects". *Political Behavior*. Vol. 19, Issue 3, σελ. 221-246.

²⁰ Βλ. Gamson W. (1990). *The Strategy of Social Protest*, Belmont, Wadsworth Publishing Company καθώς και Gittlin T. (1980) *The Whole World is Watching*, Berkeley, University of California Press.

²¹ Βλ. Snow D. and Bedford R. (1988), Ideology, Frame Resonance, and Participant Mobilization. in Tarrow S. (ed) *From Structure to Action: Comparing Social Movement Research Across Cultures*. Greenwich, N.J.: JAI Press, σελ.197-218 και Reshef Y. and Rastin R. (2003). *Unions in the Time of Revolution*. Toronto, Buffalo and London: University of Toronto Press, σελ. 49-50.

των αντίπαλων κοινωνικών ομάδων. Όμως πέρα από το γενικό πλαίσιο των εννοιών και παραδοχών υπάρχει και το πιο συνεκτικό σύστημα ιδεών -ή ιδεολογία- που παρέχει μια θεωρία της κοινωνίας και της ανάλογης κοινωνικο-πολιτικής συμπεριφοράς.²² Ο βαθμός επιτυχίας της διαδικασίας πλαισίωσης είναι αποτέλεσμα της ικανότητας των ηγεσιών να γεφυρώνουν τα πλαίσια δράσης των οργανώσεών τους με τις απόψεις και τα σχήματα που ασπάζονται τα μέλη, οι ομάδες και οι συλλογικότητες που θέλουν να προσελκύσουν ή να συντονιστούν μαζί τους για την επίτευξη πολιτικών και κοινωνικών σκοπών. Αυτό σημαίνει ότι η διαδικασία της πλαισίωσης δεν είναι, μονόδρομη από τα πάνω προς τα κάτω. Επειδή τα πλαίσια «καθιστούν τα άτομα ικανά να εντοπίζουν, να αντιλαμβάνονται, να αναγνωρίζουν και να χαρακτηρίζουν τα γεγονότα» και «επιλεκτικά να τονίζουν και να κωδικογραφούν αντικείμενα, καταστάσεις, γεγονότα, εμπειρίες και συνέπειες ενεργειών στο πλαίσιο του παρόντος ή του παρελθόντος τους,» τα μέλη μπορούν ανακωδικοποιώντας τα πλαίσια να δώσουν τη δική τους ερμηνεία και το δικό τους νόημα στα πολιτικά και κοινωνικά γεγονότα και στις ενέργειες της οργάνωσής τους, που ενδεχομένως να αποκλίνουν σοβαρά από αυτά της ηγεσίας ή να τροποποιούνται μόνο ως προς ορισμένα σημεία.²³

Η αντίληψη για τη δομή των πολιτικών ευκαιριών και ο τρόπος πρόσληψής της κάθε φορά από τα μέλη της συλλογικότητας προσδιορίζουν ως ένα βαθμό την επιτυχία της στην υλοποίηση των στόχων της.

Ποια ήταν η δομή των πολιτικών ευκαιριών, δηλαδή ποιες είναι οι ευκαιρίες και οι απειλές που γίνονταν αντιληπτές στη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου προς την ΟΝΕ; Πώς άλλαξε η αντίληψη και η πρόσληψη των γεγονότων μετά την είσοδο στην ΟΝΕ και πώς άλλαξαν τα πλαίσια αναφοράς; Πώς επηρέασε τους στόχους και τις κινητοποιήσεις των συνδικαλιστών και των εργαζομένων στις τράπεζες;

Με την είσοδο στην ΟΝΕ, η σχέση μεταξύ ευκαιριών και απειλών φάνηκε να αλλάζει προς όφελος των δεύτερων, καθώς για τα εθνικά συνδικαλιστικά κινήματα μειώνονταν οι ευκαιρίες κεντρικής πολιτικής παρέμβασης. Στα πλαίσια της ΟΝΕ τα κράτη μέλη δεν θα είναι σε θέση να αναπροσαρμόζουν τις ονομαστικές τιμές συναλλάγματος και τα επιτόκια και τα μεμονωμένα συνδικάτα δεν μπορούν να επηρεάζουν την Κεντρική Ευρωπαϊκή Τράπεζα, με τον τρόπο που επηρέαζαν τις εθνικές κεντρικές τράπεζες.²⁴ Δεν είναι δηλαδή εφικτή η χάραξη οικονομικής και εισοδηματικής πολιτικής που να είναι αποτέλεσμα συνεχούς διαβούλευσης μεταξύ των κοινωνικών εταίρων και του κράτους. Η μοναδική ευκαιρία παρέμβασης είναι σε επιμέρους ζητήματα που άπτονται του κοινωνικού διαλόγου στα θεσμικά καθορισμένα πλαίσια (π.χ. ΕΟΚΕ).

²² Για κριτική ματιά στα προηγούμενα βλ. Oliver P. and Johnston H. 2000 "What a Good Idea! Frames and Ideologies in Social Movement Research." *Mobilization*, Vol. 5, No.1, σελ. 37-54,

²³ Βλ. Snow D., Rochford E.B.J, Worden S., and Benford R. (1986), «Frame Alignment Processes, Micromobilization and Movement Participation», *American Sociologist Review*, No.51, σελ. 464-481 και Snow D. and Bedford R. (1988) *ο.ε.π.* σελ.137

²⁴ Βλ. Peters T. (1995) "European Monetary Union and Labor Markets: What to Expect?" *International Labour Review*. Vol. 134, No. 3.

Η ανάπτυξη του θέματος της παρούσας ανακοίνωσης θα εστιάσει στη συγκεκριμένη συγκυρία μετά την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ και τη διενέργεια των βουλευτικών εκλογών το Μάρτιο 2000.

Ας δούμε ορισμένα βασικά στοιχεία της συγκεκριμένης συγκυρίας στα ελληνικά πλαίσια. Η είσοδος στο 21^ο αιώνα βρίσκει τη χώρα σε δύσκολη καμπή. Η ελληνική οικονομία εισέρχεται στην ΟΝΕ με ανεργία που φτάνει επίσημα στο 11,3% (το Μάιο έφτασε στο ρεκόρ 11,7%). Το ξεπέρασμα του ορίου φτώχειας είναι άπιαστο όνειρο για το 17% των Ελλήνων πολιτών, σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat. Η κυβέρνηση Σημίτη δηλώνει ότι «επιταχύνονται οι ιδιωτικοποιήσεις των ΔΕΚΟ». Η οικονομία επηρεάζεται επίσης από τις πολεμικές εξελίξεις στα Βαλκάνια (Κόσσοβο, Σερβία) που ακόμη δεν έχουν τελειώσει. Στο τέλος του χρόνου η νομισματική και συναλλαγματική πολιτική περνούν στα χέρια της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας. Στην αρχή του 2001 η ανεργία φτάνει στο 12,3%. Οι βουλευτικές εκλογές του Μαρτίου δίνουν ξανά στο ΠΑΣΟΚ τη νίκη για μια ακόμη τετραετία.²⁵ Μόνο που η ΟΝΕ είναι πραγματικότητα και λείπει ο «κεντρικός στόχος» της κυβέρνησης που προγραμματίζει πλέον την παρέμβαση για τη «βελτίωση της καθημερινότητας του Έλληνα πολίτη».

Ένα από τα βασικά κλειδιά για την εξήγηση της πολιτικής που ακολούθησε το κυβερνητικό ΠΑΣΟΚ μετά τις βουλευτικές εκλογές του 2000 ακολουθώντας τις κατευθυντήριες γραμμές της ΟΝΕ είναι η προσπάθεια αλλαγής του αξιακού πλαισίου του κόμματος και, επομένως, της ελληνικής κοινωνίας. Ο τότε πρωθυπουργός και πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ Κ. Σημίτης σε ομιλία του τόνισε ότι η επιλογή του κόμματος για συμμετοχή της Ελλάδας στην ΟΝΕ αποτελεί το πλαίσιο «προστασίας της χώρας από τους κραδασμούς της διεθνοποίησης» και μοχλό «ανάπτυξης, ταυτόχρονα στο εσωτερικό της χώρας».²⁶ Επίσης στο κυβερνητικό πρόγραμμα του ΠΑΣΟΚ δηλωνόταν ότι το κόμμα πιστεύει «ότι η ευελιξία και η προσαρμοστικότητα συνδέεται αναπόσπαστα με την απόρριψη της αντίληψης που κατατέμνει τη ζωή στον κλειστό και στεγανό κύκλο: εκπαίδευση – εργασία – συνταξιοδότηση».²⁷ Ένας από τους στόχους του ΠΑ.ΣΟ.Κ., όπως περιγραφόταν στο πρόγραμμα, ήταν η μετατροπή του ρόλου κράτους σε αυτόν του ευέλικτου μηχανισμού και στρατηγείου ανάπτυξης» που θα συνεργάζεται με τους «κοινωνικούς εταίρους»²⁸. Στο πλαίσιο αυτό προτείνει προς την πλευρά των επιχειρήσεων να προχωρήσουν σε μέτρα συμμετοχής των εργαζομένων «στο θετικό αποτέλεσμα που παράγει μια επιχείρηση», δηλαδή «χορήγηση μετοχών / συμμετοχή στα κέρδη».

Το τότε κόμμα της αξιωματική αντιπολίτευσης επισήμανε ότι «διανύουμε το πρώτο στάδιο της μεταβιομηχανικής εποχής» που είναι «το στάδιο της παγκοσμιοποίησης, της τεχνολογίας και της γνώσης». Χαρακτηριστικό της εποχής αυτής είναι ότι οι εξελίξεις σε όλους τους τομείς «προσλαμβάνουν μια πρωτόγνωρη ταχύτητα» και επηρεάζονται «οι συνήθειες, οι συμπεριφορές, οι νοοτροπίες των ανθρώπων». Στα πλαίσια της

²⁵ Αποτελέσματα εκλογών 9^{ης} Απριλίου 2000.

ΠΑΣΟΚ 43,79% (158 έδρες), ΝΔ 42,74% (125 έδρες), ΚΚΕ 5,52% (11 έδρες), ΣΥΝ 3,20% (6 έδρες).

²⁶ Βλ. μπροσούρα με τίτλο ΠΑ.ΣΟ.Κ. 2000-2004: Οι δεσμεύσεις μας για τη νέα τετραετία – Ανάπτυξη και καλύτερη για όλους που περιέχει την ομιλία του κ. Κ. Σημίτη κατά την παρουσίαση του προγράμματος στο Ζάππειο, στις 2 Μαρτίου 2000.

²⁷ Βλ. 2000-2004 Το κυβερνητικό πρόγραμμα του ΠΑΣΟΚ: Οι Προτάσεις μας – Οι Δεσμεύσεις μας, σελ. 58-59.

²⁸ Βλ. Κυβερνητικό Πρόγραμμα του ΠΑ.ΣΟ.Κ...ο.ε.π. σελ. 65.

προσπάθειας ένταξης στην ΟΝΕ, έπρεπε να είχε καταρτιστεί «πλήρες και εφαρμόσιμο πρόγραμμα σύγκλισης» που θα είχε ως στόχο την «ταχύρυθμη ανάπτυξη της οικονομίας» με αναγκαία συνθήκη την «ανακούφιση των οικονομικά ασθενέστερων» σε συνεργασία «με όλους τους κοινωνικούς εταίρους και τους φορείς». Επιβαλλόταν «ένα νέο ποιοτικό άλμα» ώστε να γίνει δυνατή η λύση των προβλημάτων που έρχονται από το παρελθόν και να αντιμετωπίζονται οι καινούργιοι κίνδυνοι της νέας εποχής κατά την οποία υπάρχει μια «διαρκής αναζήτηση στο χώρο του συγκεκριμένου και του αποτελεσματικού». Γι' αυτό επισημαινόταν ότι έπρεπε να υιοθετηθεί ουσιαστικά ο φιλελευθερισμός και οι βασικές αρχές του από τις κύριες πολιτικές δυνάμεις. Πρώτη προτεραιότητα αποδίδεται στην αντιμετώπιση του προβλήματος της απασχόλησης και στη διασφάλιση του δικαιώματος στην εργασία μέσα σε ένα πλαίσιο ίσων ευκαιριών. Για την επίτευξη του στόχου αυτού απαιτείται μια πολιτική που «να προσανατολίζεται προς την οικονομική ανάπτυξη, τη μεγαλύτερη ανταγωνιστικότητα και την αύξηση της απασχόλησης». Η ΝΔ στο πρόγραμμά της δεν κρύβει την αγωνία της για τα αποτελέσματα της οικονομικής πολιτικής της κυβέρνησης του ΠΑ.ΣΟ.Κ. που «οδηγεί στην κοινωνία των 2/3, με αποτέλεσμα τη δημιουργία συνθηκών εθνικής διχοστασίας» που τη θεωρεί ως την πλέον σοβαρή απειλή της νέας εποχής. Η ΝΔ δηλώνει ότι, με την οικονομική πολιτική που προτείνει, στοχεύει «στη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης». Οι άξονες του προγράμματος της ΝΔ αφορούν την προώθηση «μιας δυναμικής και ισόρροπης ανάπτυξης», την εφαρμογή ενεργητικών μορφών απασχόλησης «με έμφαση στην εκπαίδευση και την κατάρτιση», την άρση «των γραφειοκρατικών και φορολογικών αντικινήτρων» που δυσχεραίνουν τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και την ενίσχυση νέων δραστηριοτήτων».

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι οι δύο κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις έχουν αρχίσει να συγκλίνουν σε επίπεδο προγραμματικών αρχών και οι διαφορές τους σχετίζονται με τα κοινωνικά στρώματα που συσπειρώνουν εκλογικά με τη δημιουργία ανάλογων εικόνων για το αντίπαλο κόμμα και την πολιτική του. Έτσι το ενδιαφέρον είναι ότι προκειμένου να στερήσει η ΝΔ από το ΠΑΣΟΚ μέρος της λαϊκής εργατικής βάσης του υιοθετεί συνθήματα και αιτήματα της αριστεράς και των συνδικαλιστικών οργανώσεων. Γίνεται προσπάθεια να δημιουργήσει μια συλλογική πολιτική ταυτότητα που να διέπεται ταυτόχρονα από φιλελεύθερες οπτικές για την οικονομία αλλά μέσα σε ένα πλαίσιο κοινωνικής ευαισθησίας και αλληλεγγύης. Ο κύριος αντίπαλος που ευθύνεται για τα «δεινά της χώρας» είναι το «κατεστημένο» και «καθεστωτικό ΠΑΣΟΚ» που επί είκοσι χρόνια διορίζει τα «δικά του παιδιά» και χρηματοδοτεί τους δικούς του επιχειρηματίες («διαπλοκή», «οργανωμένα συμφέροντα» κ.α.) και δημιουργεί σκάνδαλα που έχουν σαν αποτέλεσμα να χάνουν οι πολίτες τις περιουσίες τους (χρηματιστήριο). Από την άλλη το ΠΑΣΟΚ επικαλείται την ένταξη στην ΟΝΕ και τα θετικά στοιχεία της πορείας της οικονομίας επί κυβερνήσεων Σημίτη (μείωση του πληθωρισμού σε μονοψήφια μεγέθη, δρομολόγηση και εκτέλεση των μεγάλων έργων όπως το Αεροδρόμιο Σπάτων, Μετρό κ.α.), την προσδοκία ανάκαμψης της οικονομίας με τη διεξαγωγή παγκόσμιας κλίμακας εκδηλώσεων (Ολυμπιακοί Αγώνες) και τη μείωση των εντάσεων με την Τουρκία και τη χρήση της «διπλωματίας των σεισμών». Έτσι προσπαθεί να προσελκύσει τα «δυναμικά στρώματα» που κέρδισαν από την εποχή της χρηματιστηριακής ανόδου και της εκτέλεσης των μεγάλων έργων και να αντισταθμίσει έτσι την απώλεια των ερεισμάτων του στα μικρομεσαία και στα λαϊκά εργατικά στρώματα. Τέλος, η αριστερά σε όλες τις αποχρώσεις της (παραδοσιακή, ανανεωτική, ριζοσπαστική) αδυνατεί να ανακάμψει από την εποχή της κατάρρευσης του «παρκτού

σοσιαλισμού» και να υπερβεί τη χρόνια ιδεολογική, πολιτική και κοινωνική κρίση της. Μόνο διάσπαρτες ομάδες και κινήσεις πολιτών που δεν έχουν άμεση κομματική αναφορά παρεμβαίνουν σε ζητήματα τοπικά (περιβαλλοντικά, πολιτιστικά) και θεματικά (αντιρατσισμός, υποστήριξη μεταναστών, αντιπολεμικό κίνημα).

Μέσα σε μια τέτοια συγκυρία προσπαθεί να αναπροσανατολιστεί το συνδικαλιστικό κίνημα των εργαζομένων. Η ΟΤΟΕ αντιμετωπίζοντας προβλήματα προσανατολισμού στη φάση της προετοιμασίας της ένταξης στην ΟΝΕ ανέθεσε στο ΙΝΕ/ΟΤΟΕ να διερευνήσει τις ευκαιρίες και τους απειλές για τις συλλογικές διεκδικήσεις του κλάδου στο νέο περιβάλλον.²⁹ Τα πρώτα συμπεράσματα από τις αναλύσεις ήταν τα εξής:

α) θα υπήρχε συνεχής πίεση για τη μείωση των θέσεων εργασίας λόγω

- αναδιάταξης δραστηριοτήτων, αναδιαρθρώσεων - συγχωνεύσεων, περιορισμού του λειτουργικού κόστους αλλά και της επιταχυνόμενης εφαρμογής αυτοματισμών και συστημάτων πληροφοριακής ολοκλήρωσης, που αυξάνουν την υποκατάσταση κεφαλαίου σε εργασία και τη συνολική παραγωγικότητα στο χώρο των Τραπεζών.
- της ΟΝΕ που αναμένεται να έχει, ειδικά στο Χ/Π τομέα, σημαντικές (και άμεσα τις μεγαλύτερες) επιπτώσεις σε όρους κόστους, διεθνοποίησης - συνθηκών ανταγωνισμού, απασχόλησης και πιέσεων στο υφιστάμενο καθεστώς των εργασιακών σχέσεων.

β) Η επιδιωκόμενη ένταξη στην ΟΝΕ και η συνακόλουθη εφαρμογή του Ευρώ αναμενόταν ότι:

- *θα είχε σημαντικές επιπτώσεις σε όρους κόστους, διεθνοποίησης - συνθηκών ανταγωνισμού, απασχόλησης και πιέσεων στο υφιστάμενο καθεστώς των εργασιακών σχέσεων.*
- *θα οδηγούσε σε σοβαρές αναταράξεις για τους εργαζόμενους και τις εργασιακές σχέσεις στον χρηματοπιστωτικό τομέα:*
 - λόγω της πρόσκαιρης, κατά τη μεταβατική περίοδο, αύξησης των εργασιακών αναγκών για την προσαρμογή των διοικητικών - συναλλακτικών συστημάτων των τραπεζών.
 - λόγω του αναμενόμενου περιορισμού των αναγκών σε προσωπικό (κύρια στους τομείς συναλλάγματος- διαχείρισης χαρτοφυλακίων, επενδύσεων και συναλλαγών εξωτερικού) κατά την επόμενη φάση εφαρμογής του Ευρώ, αλλά και του προσωπικού στις περιορισμένης πλέον αρμοδιότητας εθνικές Κεντρικές Τράπεζες.
 - τέλος, η αναμενόμενη εντατικοποίηση των αναδιαρθρώσεων, της αποδιαμεσολάβησης, των προσπαθειών περικοπής του μισθολογικού κόστους και ευελικτοποίησης- απορρύθμισης των υφιστάμενων εργασιακών σχέσεων στο χώρο των Τραπεζών, σε συνδυασμό με τη μείωση των περιθωρίων παρέμβασης του εθνικού κράτους για τη στήριξη / διάσωση των προβληματικών τραπεζών και των εργαζόμενων σε αυτές, αναμενόταν να δημιουργήσουν σοβαρά προβλήματα και τριβές στις εργασιακές σχέσεις.

²⁹ Βλ. Αρχοντάκης Α. και Γεωργακοπούλου Β. (1998) *Τεχνικο-οργανωτική αναδιάρθρωση των τραπεζών: Νέες τεχνολογίες, απασχόληση και εργασιακές σχέσεις στις σύγχρονες συνθήκες*. Αθήνα: ΙΝΕ-ΟΤΟΕ. Βλ. επίσης Ιωακείμογλου Η. (1999) *Η ΟΝΕ, η απασχόληση και οι εργασιακές σχέσεις στον τραπεζικό κλάδο*. Αθήνα: ΙΝΕ-ΟΤΟΕ.

Επιπλέον, τονιζόταν ότι καθώς ο τραπεζικός κλάδος εισερχόταν σε στάδιο εντατικής συσσώρευσης κεφαλαίου όπου η περαιτέρω ανάπτυξη της παραγωγής απαιτούσε τον τεχνολογικό και οργανωτικό εκσυγχρονισμό. Προϋπόθεση για μια τέτοια εξέλιξη ήταν οι αλλαγές της τεχνολογικής βάσης ή/και των κανόνων οργάνωσης της εργασίας. Η ένταση της απασχόλησης θα άρχιζε να μειώνεται σταδιακά. Αρχικά το ποσοστό απασχόλησης θα ανέβαινε λόγω του σταδίου της εντατικής συσσώρευσης κεφαλαίου ώσπου το ποσοστό της απασχόλησης να αρχίσει να πέφτει σε σχέση με το σύνολο του πληθυσμού. Η πτώση θα φαινόταν ιδιαίτερα όταν τράπεζες με «πλεονάζον» προσωπικό –είτε λόγω εξαγορών και συγχωνεύσεων είτε λόγω του εκσυγχρονισμού της τεχνολογικής βάσης θα προχωρούσαν σε προγράμματα «εθελούσιας εξόδου» και μείωσης των προσλήψεων ή ανάθεσης εργασιών σε τρίτους.

Έτσι, για τον τραπεζικό κλάδο, η ένταξη στην ΟΝΕ, υπό τις συνθήκες με τις οποίες γινόταν, παρουσιαζόταν από τις επιστημονικές μελέτες του προσωπικού της ως ένας μεγάλος αριθμός απειλών που μόνο υπό προϋποθέσεις ανάπτυξης ενός μαζικού κοινωνικού κινήματος των εργαζομένων θα εξουδετερώνονταν και θα έδιναν τη θέση τους σε ορισμένες ευκαιρίες βελτίωσης της θέσης των. Η διαμόρφωση, έτσι, ενός πλαισίου που απεικονίζει την πραγματικότητα με όρους απειλών δίνει τη δυνατότητα κινητοποίησης στη βάση ενός προγράμματος διεκδικήσεων που ο χαρακτήρας του είναι αμυντικός και αποσκοπεί στη διαχείριση αυτών των απειλών, που σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης φαντάζουν εφιαλτικές.³⁰

26^ο Συνέδριο

Χαρακτηριστική ένδειξη της λογικής της χάραξης στρατηγικής για τη διαχείριση των απειλών ώστε να μην εξελιχθούν σε γενικευμένη κοινωνικο-πολιτική κρίση είναι η πρόταση της ΔΥΣΗΕ (ΠΑΣΚΕ) προς το 26^ο Συνέδριο (19-21/10/2000).³¹ Τονίζει ότι «...η ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ είναι μια πραγματικότητα η οποία δεν αντιμετωπίζεται με αφορισμούς αλλά απαιτεί σχέδιο, στρατηγική, πρωτοβουλίες και όραμα». Τα κύματα εξαγορών και συγχωνεύσεων «άλλαξαν και αλλάζουν καθημερινά τον χρηματοπιστωτικό χάρτη δημιουργώντας νέες προκλήσεις για την εργασία, υποχρεώνοντας σε νέες στοχεύσεις το συνδικαλιστικό κίνημα». Το μέλλον της απασχόλησης δεν είναι καθαρό καθώς αλλάζει δραματικά «το περιεχόμενο και η προοπτική του τραπεζικού επαγγέλματος.» Το μέλλον της κοινωνικής ασφάλισης δεν είναι σαφές καθώς «το μεταπολεμικό μοντέλο, σύμφωνα με όλες τις εκτιμήσεις, εξάντλησε τα όριά του και η κάθε πλευρά παρουσιάζει τη δική της πρόταση για το τι θα το αντικαταστήσει». Οι εργασιακές σχέσεις τείνουν να γίνουν η «'μεταβλητή' ως

³⁰ Μια περιφερειακή ολοκλήρωση, όπως η ΟΝΕ, αποτελεί ένα στάδιο στη διαδικασία της καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης. Υποστηρίζεται ότι ο παγκόσμιος καπιταλισμός εξελίσσεται σε έναν «νέο Λεβιάθαν την εξουσία του οποίου συμβολίζει το πολυεθνικό επιχειρηματικό συγκρότημα. Η ειρωνεία είναι ότι οι φορείς-υποκείμενά του, οι παγκόσμιες εταιρείες και τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα δεν είναι κυρίαρχοι αλλά αυστηρά περιορισμένοι ανταγωνιστές δεσμευμένοι σε έναν οικονομικό πόλεμο όλων εναντίον όλων. Ο μοναδικός Κυρίαρχος είναι πλάγιος, ρευστός, ασκεί επιρροή στα κράτη αλλά και ενσωματώνεται σ' αυτά. Ο νέος Λεβιάθαν δεν είναι κάποιο από τα ισχυρά μέρη του αλλά το σύστημα του παγκόσμιου καπιταλισμού(...) Ο χαρακτηριστικός «τρόμος» του Παλαιού Λεβιάθαν ήταν η αστυνομική εξουσία του κράτους. Ο χαρακτηριστικός τρόμος του Νέου Λεβιάθαν είναι η ανεργία, οι μισθολογικές περικοπές, ο φόβος ότι μια οικογενειακή ή κοινοτική φιλοδοξία για περιβαλλοντική ή οικονομική βελτίωση μπορεί να προκαλέσει τους φορείς-υποκείμενα του Νέου Λεβιάθαν και να τους ωθήσει να μεταφέρουν τις επενδύσεις τους σε άλλα μέρη όπου οι εργαζόμενοι είναι πιο ευάλωτοι στις απαιτήσεις των εργοδοτών τους.» Βλ. Ross R. and Trachte K. (1990) *Global Capitalism: The New Leviathan*. Albany: State University of New York Press, σελ. 2-3.

³¹ ΔΗ.ΣΥ.Ε. *Θέσεις για το 26^ο Συνέδριο της ΟΤΟΕ*.

προς το ποιος θα χρεωθεί το κόστος των προσαρμογών, δηλ. η εργασία ή το κεφάλαιο.» Οι υπαρκτοί κίνδυνοι, «για το μέλλον τόσο της κοινωνικής ασφάλισης όσο και της ασφάλισης των τραπεζοϋπαλλήλων, εντείνονται, μεγεθύνονται.» Για το ασφαλιστικό τονίζεται ότι «ο κατακερματισμός στον κλάδο, ο ηλικιακός κατακερματισμός σε κάθε τραπεζική επιχείρηση, η πίεση, οι κίνδυνοι από τις εξαγορές και τις συγχωνεύσεις αποτελούν ένα εκρηκτικό μείγμα.»

Στο χώρο της αριστεράς το ζήτημα των επιπτώσεων της ΟΝΕ στις εργασιακές σχέσεις, τις αμοιβές και την ασφάλιση ανάγεται σε κύριο διακύβευμα αλλά διαφέρουν ριζικά οι τρόποι με τους οποίους παρουσιάζεται στα μέλη των συνδικάτων αυτό το διακύβευμα.

Η ΕΣΑΚ Τραπεζών, που πρόσκειται στο ΚΚΕ, είναι σαφής όσον αφορά το ποιος χαράζει την «αντεργατική πολιτική»: «Η κυβέρνηση Σημίτη, ενεργούμενο Αμερικανών και Ευρωπαϊκής Ένωσης, προσπαθεί να απαλλάξει και την πιο αντιδραστική δεξιά από τα πιο θλιβερά ‘καθήκοντά’ της. Τα ανέλαβε όλα αυτή. Παραδίδει τον τόπο και τα συμφέροντά του στο ξένο κεφάλαιο και τους διεθνείς μηχανισμούς καταστολής (ΝΑΤΟ) και αναδιανομής του πλούτου (Ευρωπαϊκή Ένωση). Με μοναδική, ιστορικά, υστερία ξεπουλά ό,τι βρει μπροστά της: οικονομία, υγεία, παιδεία, εθνική άμυνα. Πάνω απ’ όλα βιάζει τον ψυχισμό και τη συνείδηση του Έλληνα πολίτη.» Παρατηρούμε ότι οι συντάκτες της ανακοίνωσης προχωρούν ένα βήμα παραπέρα και δημιουργούν ένα πολύ ιδιαίτερο πλαίσιο αναφοράς που ξεφεύγει από τον τονισμό των επιπτώσεων της ένταξης στην ΟΝΕ και θέτει ακόμη και «εθνικό ζήτημα».³²

Με ακόμη πιο έντονα σκούρα χρώματα περιγράφει την κατάσταση η «Πρωτοβουλία Αντίστασης και Δράσης», που αποτελείται από ανεξάρτητους συνδικαλιστές της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς, στη διακήρυξή της προς τους συνέδρους: «Η ανατροπή και αφαίρεση δικαιωμάτων γίνεται με τον μανδύα της Ο.Ν.Ε. και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Δεν είναι η Ευρώπη των λαών, αλλά η Ευρώπη του Κεφαλαίου, η Ευρώπη των πολυεθνικών και των τραπεζιτών. Μέσα από τις ιδιωτικοποιήσεις και το χρηματιστηριακό τζόγο, γίνεται τεράστια μεταφορά πλούτου και δύναμης στην οικονομική ολιγαρχία. Με την ανεργία, την λιτότητα, την εργασιακή και συνταξιοδοτική ανασφάλεια, επιχειρείται ο έλεγχος της εργατικής τάξης και η μεγαλύτερη εκμετάλλευσή της.»³³ Αυτή η άποψη γίνεται δεκτή ακόμη και από τους διαφωνούντες (ΔΗΣΚ) της ΠΑΣΚΕ εκείνη την περίοδο: «Εμείς αγωνιζόμαστε» για «να σταματήσει το ξεπούλημα της δημόσιας περιουσίας.» και για «να μην προχωρήσει ο αφελληνισμός του Τραπεζικού Συστήματος».³⁴

³² Για μια πιο λεπτομερή ανάλυση, βλ. Tsakiris Ath. (2005) “Greek Bank Employees’ Representation in the EU and Left Wing Trade Unionism” Paper presented at the 3rd ECPR Conference, Budapest, 8-10 September 2005 (Section 8: “Political Participation and Interest Intermediation in the European Union”). Στα συμπεράσματα αυτής της ανακοίνωσης τονιζόταν ότι σε κεντρικό επίπεδο οι παρατάξεις του ΚΚΕ πέτυχαν να προσαρμόσουν τα πλαίσιά τους και τις εθνικές στρατηγικές τους απέναντι στην ΕΕ αποσκοπώντας να κινητοποιήσουν νέα και παλιά ακροατήρια με στόχο τη δημιουργία μιας αίσθησης «συλλογικής ταυτότητας» ως υπερασπιστών των αξιών της εθνικής εργατικής τάξης.

³³ Βλ. Πρωτοβουλία Αντίστασης και Δράσης. «Διακήρυξη και Πρόγραμμα Δράσης για το 26^ο Συνέδριο της Ο.Τ.Ο.Ε. (Νοέμβριος 2000).

³⁴ «Διατηρούμε την αξιοπρέπειά μας, σε μια εποχή που όλα «παίζονται» στο Χρηματιστήριο «αξιών». Δεν υποκύπτουμε στις σειρήνες της κυβερνητικής εξουσίας και της συνδιαλλαγής, ούτε στην Κίρκη των εργοδοτικών προτάσεων εξαγοράς, έναντι πινακίου εκατομμυρίων. Νοιώθουμε ακόμη απεργό που δεν ηττήθηκαν, αλλά στέλνουν μήνυμα αντίστασης και αγώνα σε όλους ενάντια στους εκποιητές

Η «Αγωνιστική Συνεργασία στην ΟΤΟΕ», που την εποχή εκείνη επρόσκειτο στο Συνασπισμό της Αριστεράς και της Προόδου, χωρίς να ανάγει σε μοναδικό «υπεύθυνο» της «αντεργατικής πολιτικής» την ΟΝΕ, τόνιζε σε ανακοίνωσή της προς τους συνέδρους ότι «... ‘αφετηρία’ της ‘νέας’ κυβερνητικής πρότασης είναι: η γενική κατεδάφιση των δικαιωμάτων ΟΛΩΝ των τραπεζοϋπαλλήλων. Ακολουθεί το ‘δεύτερο ασφαλιστικό’, που θα πλήξει το σύνολο των Ασφαλισμένων σ»τα ειδικά ταμεία και το ΙΚΑ. Χρειάζεται λοιπόν να λείψουν αυταπάτες του τύπου ‘δεν μας αφορά αυτή η επίθεση» ή «με ελιγμούς θα καταφέρουμε να μη βραχούμε’. Επιπλέον η απόφαση (έκθεση) της ΕΕ και της ελληνίδας επιτρόπου δίνει την ‘χαριστική βολή’ με το τρίπτυχο: ΠΡΟΝΟΙΑΚΗ ΣΥΝΤΑΞΗ – ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΜΕΝΗ ΕΠΙΚΟΥΡΗΣΗ – ΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ στην ασφάλιση, ΑΥΞΗΣΗ ΟΡΙΩΝ ΗΛΙΚΙΑΣ, ΜΕΙΩΣΗ ΣΥΝΤΑΞΕΩΝ.»³⁵ Κατά την Αγωνιστική Συνεργασία, στα πλαίσια της ΟΝΕ, και όχι μόνο, μπροστά «στην υποχώρηση της εργασίας απέναντι στην ενισχυμένη δύναμη του κεφαλαίου, απαιτείται ένας νέος διεθνισμός, πρωταρχικά στο κοινωνικό πεδίο.» Γι’ αυτό προτεινόταν «στα νέα κινήματα και το κίνημα της εργατικής τάξης, από κοινού σε μια αγαστή συνεργασία» να διεθνοποιήσουν τη δράση τους, «σε αντιπαράθεση με το διεθνοποιημένο κεφάλαιο, λαμβάνοντας υπόψη τη θετική εμπειρία των διαδηλώσεων του Σηάτλ και της Πράγας. Η ΟΤΟΕ πρέπει να πρωτοστατήσει προς αυτή την κατεύθυνση.»³⁶

Η τελική διατύπωση του ψηφισθέντος προγράμματος ενσωματώνει προτάσεις που κατατέθηκαν από τη ΔΗΣΥΕ, τη Συσπείρωση και την ΑΣ. «Οι πιο εντυπωσιακές αλλαγές των τελευταίων χρόνων είναι η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και η ανάδειξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως παγκόσμιου πόλου των εξελίξεων. Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και η εισβολή των νέων τεχνολογιών επιτάχυναν τις εξελίξεις, αλλάζοντας τις δομές της παραγωγής. Η πίεση της απελευθέρωσης της οικονομίας και της όξυνσης του ανταγωνισμού εκδηλώνεται ιδιαίτερα έντονη στον παράγοντα εργασία. Οι εξελίξεις αυτές σε συνδυασμό με τον τρόπο που επιχειρείται η Ευρωπαϊκή ενοποίηση (ονομαστικοί στόχοι σύγκλισης) δημιουργούν σοβαρά προβλήματα στους εργαζόμενους σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Ο νεοφιλελευθερισμός, παρ’ όλο που απέτυχε να δώσει απαντήσεις συνολικής και βιώσιμης ανάπτυξης, έχει διαμορφώσει μια νέα πραγματικότητα σε παγκόσμια κλίμακα. Είμαστε αντιμέτωποι με ισχυρές αντιλήψεις, που επιδιώκουν την ολοκληρωτική και ανεξέλεγκτη επιβολή της αγοράς, όχι μόνο στο χώρο της οικονομίας, αλλά και στο σύνολο της κοινωνίας. Επιδιώκεται η νεοφιλελεύθερη λύση να επιβληθεί στον πολιτικό, στον κοινωνικό, στον εργασιακό τομέα. Η κρατική εποπτεία και ο έλεγχος να καταργηθούν. Οι

των ονείρων μας!..» Από τη διακήρυξη των μελών της ΔΗΣΚ στους συνέδρους. Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με τη ΔΗΣΚ που πριν από την πώληση της Ιονικής Τράπεζας στην Alpha Bank ανήκε στην ΠΑΣΚΕ, βλ. Τσακίρης Θ. (2004) «Κράτος-κόμμα-συνδικάτο 1980-2001: μεταξύ ενσωμάτωσης και αμφισβήτησης» στο Σπουρδαλάκης Μ. (επιμ.) *Κοινωνική αλλαγή στη σύγχρονη Ελλάδα*. Αθήνα: Ίδρυμα Σάκη Καραγιωργα, σελ. 177-240.

³⁵ Τα κεφαλαία γράμματα είναι επιλογή των συντακτών της ανακοίνωσης.

³⁶ Να επισημάνουμε ότι με τη ρητορική τους για την Ε.Ε. και τα εθνικά θέματα, οι παρατάξεις της ΕΣΑΚ αλλά και της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς κατάφεραν να προσελκύουν νέα τμήματα της εργατικής τάξης που ασχολούνταν σε ανασφαλείς θέσεις εργασίας και τμήματα της εργατικής τάξης σε φθίνουσες βιομηχανίες, ενώ μέχρι πρόσφατα ήταν δύσκολο να κερδίσουν πολιτικά σε χώρους όπως οι τράπεζες όπου η ρητορική του Συνασπισμού και άλλων συνεργαζόμενων μαζί του παρατάξεων περί κριτικής αποδοχής της ένταξης στην ΟΝΕ έβρισκε έδαφος λόγω της πιο έντονης διεθνοποίησης του κλάδου και της επιρροής των λογικών των κοινωνικών κινήματων σε ευρωπαϊκό επίπεδο («Ευρωπορείες», Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ», Παγκόσμιο Συνδικάτο Τηλεπικοινωνιών, Τραπεζών και Ιδιωτικών Υπαλλήλων- UNI). Βλ. Tsakiris Ath. (2005), *ο.ε.π.*

δαπάνες του κοινωνικού κράτους να συρρικνωθούν. Αν οι ανάγκες της αγοράς δημιουργούν ανεργία ή περιθωριοποιούν την εργασία, δεν τους ενδιαφέρει. Σύμφωνα μ' αυτή την αντίληψη οι χαμένοι φταίνε για ό,τι υφίστανται. Μια τέτοια αντίληψη δεν πρέπει να περάσει.» Η κοινή θέση που εμφανίζεται είναι αυτή της ανάδειξης του «νεοφιλελευθερισμού» ως της βασικής αιτίας για τα επερχόμενα δεινά τόσο σε παγκόσμιο όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η αντίθεση στην ΟΝΕ υποβαθμίζεται χάριν της φιλοευρωπαϊκής αντίληψης των παρατάξεων αυτών και της προσπάθειας προσεταιρισμού μερίδας της συνδικαλιστικής παράταξης που πρόσκειται στη ΝΔ (ΔΑΚΕ), ιδιαίτερα στις υπό δημόσιο έλεγχο τράπεζες: «Στόχος μας είναι η Ευρώπη των Λαών, η πλήρης και σταθερή απασχόληση, η ενίσχυση και όχι η αποδυνάμωση του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου, που επιχειρείται από τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές. Βασικός άξονας αυτής της στρατηγικής ήταν και είναι το χτίσιμο ενός “μετώπου εργασίας” σε πανευρωπαϊκό επίπεδο.» Αυτό το «ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο» πρέπει να τύχει υπεράσπισης και «επιβάλλεται όχι μόνο τα συνδικάτα, αλλά και η Κυβέρνηση, η κοινή γνώμη, τα πολιτικά κόμματα, να αναλάβουν τις ευθύνες τους και να αποδείξουν, με την εγρήγορση, με τη συστηματική πολιτική τους μέριμνα και με την ενεργητική τους παρέμβαση, ότι οι λογικές της “αρπαχτής”, του εύκολου κέρδους, της αυθαιρεσίας, της κοινωνικής πόλωσης, της παραοικονομίας και της εργασιακής υποβάθμισης, δεν έχουν θέση στη σύγχρονη Ελλάδα.» Έτσι το πλαίσιο αναφοράς που δημιουργήθηκε από το 26^ο Συνέδριο είναι η «πάλη κατά του νεοφιλελευθερισμού» και κάθε κίνηση του κράτους και των εργοδοτών εκτιμάται ότι αποσκοπεί στην επιβολή του· οι αλλαγές που επιφέρει «τροφοδοτούν καταστάσεις ρευστότητας και κινδύνους απορύθμισης στην αγορά εργασίας, πρακτικές αλόγιστης ευελικτοποίησης και τριβών στις εργασιακές σχέσεις, πιέσεις για αποσταθεροποίηση της απασχόλησης και των εισοδημάτων ή και απόπειρες υποβάθμισης των εργασιακών και των ασφαλιστικών δικαιωμάτων για μεγάλες κατηγορίες εργαζομένων» σε συνδυασμό με τις ιδιαίτερες συνθήκες της Ελλάδας που έχει «μακρά παράδοση ευέλικτων (άτυπα) και παρα-οικονομικών πρακτικών» μπορεί να οδηγήσει «σε οπισθοδρόμηση, σε αναίρεση των θεμελιακών της εργασιακών κανόνων, συναινέσεων και θεσμών, υποσκάπτοντας την κοινωνική συνοχή και τη βιωσιμότητα της αναπτυξιακής προσπάθειας στο σύνολό της.»

Όσον αφορά την απασχόληση του κλάδου τονίζεται ότι μπορεί οι πιέσεις «να μην είναι άμεσα ορατές» γιατί δεν έχει ολοκληρωθεί η αναδιάρθρωση του τραπεζικού συστήματος, ενώ η τραπεζική αγορά εξακολουθεί να αναπτύσσεται στη χώρα μας.» αλλά προδιαγράφετε δύσκολο τα άμεσο μέλλον. Προβλέπεται ότι θα υπάρξει απαξίωση των υφιστάμενων γνώσεων, δεξιοτήτων και εμπειριών, σε σύγκριση με τις συνεχώς εξελισσόμενες ανάγκες των τραπεζών σε νέες γνώσεις, δεξιότητες και σε νέες ειδικότητες. Όσο για το σύστημα των εργασιακών σχέσεων, πιέζεται «από κακώς εννοούμενες επιλογές “εξορθολογισμού και εξυγίανσης”, με αφορμή κυρίως (αλλά όχι μόνο) τις εξαγορές και τις συγχωνεύσεις με στόχο την περαιτέρω ενίσχυση του διευθυντικού δικαιώματος.»

Από στρατηγικής απόψεως, προωθούνται λύσεις στα βασικά προβλήματα με γνώμονα την όσο το δυνατό ενιαία λύση για τον κλάδο: «Η λύση του ασφαλιστικού προβλήματος του κλάδου σε ενιαία και αποτελεσματική βάση. Το ασφαλιστικό τοπίο του κλάδου δεν είναι δυνατόν να παραμείνει κατακερματισμένο, ακόμα και στο εσωτερικό της ίδιας επιχείρησης, γιατί σύντομα θα οδηγηθεί σε πλήρες αδιέξοδο. Ο κίνδυνος αυτός εντείνεται από την πίεση των συγχωνεύσεων και των εξαγορών.» Η βελτίωση των αμοιβών των εργαζόμενων επιδιώκεται μέσα από: α) ουσιαστικές

αυξήσεις που θα λαμβάνουν υπόψη τον πληθυσμό, την αύξηση του ΑΕΠ και την κερδοφορία του κλάδου και β) αλλαγές στο φορολογικό σύστημα που να προωθούν την ανακατανομή των εισοδημάτων υπέρ των εργαζόμενων μέσα από την αύξηση της φορολογίας των μεγάλων κερδών». Άρα οι μισθολογικές αυξήσεις συσχετίζονται με άλλους παράγοντες πέρα από τις ανάγκες των εργαζομένων (κερδοφορία) και επιδιώκεται να ενισχυθούν μέσω της φορολογίας του κεφαλαίου.

Άλλες επιμέρους διεκδικήσεις και δράσεις που αποφασίστηκαν:

- Προστασία και βελτίωση της απασχόλησης που ερμηνεύεται ως «μείωση του χρόνου εργασίας στις 35 ώρες, χωρίς μείωση των αποδοχών».
- Σύνταξη «προοδευτικών» και «σύγχρονων» κανονισμών εργασίας.
- Επαγρύπνηση για τήρηση εργατικών νόμων, συμβάσεων κλπ.
- Προάσπιση κύρους και αποτελεσματικότητας κλαδικών συλλογικών συμβάσεων.
- Παρεμβάσεις σε περιπτώσεις εξαγορών ή συγχωνεύσεων.
- Επεξεργασία και προβολή των θέσεων της ΟΤΟΕ στην κοινή γνώμη.

Επιδιώκεται «πραγματική σύγκλιση στο πλαίσιο της ΟΝΕ, με βάση το τρίπτυχο ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ - ΑΝΑΠΤΥΞΗ - ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΖΗΤΗΣΗΣ, με κοινωνική αλληλεγγύη, συνοχή και βελτίωση του επιπέδου ζωής για κάθε ευρωπαίο πολίτη.» Τονίζεται, τέλος, ότι «ούτε η χώρα, ούτε ο τραπεζικός κλάδος μπορούν να επιστρέψουν σε συνθήκες “εργασιακού Μεσαίωνα”, με πρόσχημα τις αναδιαρθρώσεις, την ανεργία και την προσαρμογή στην “εντός-ΟΝΕ εποχή”.»

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι η πορεία του συνδικαλιστικού κινήματος των εργαζομένων στις τράπεζες διαγράφεται μέσα στα πλαίσια της πολιτικής που υπαγορεύεται από τις ανάγκες της ΟΝΕ και της στρατηγικής «πάλης κατά του νεοφιλελευθερισμού». Όμως, επειδή το πλαίσιο δεν περιλαμβάνει μόνο αμυντική στοχοθεσία, προτείνεται ως γενικό όραμα «μια κοινωνία πιο δίκαια, μια κοινωνία αλληλεγγύης, ισότητας και διευρυμένων δικαιωμάτων.»

Σύγκριση με την πενταετία 1995-2000

Η προηγούμενη πενταετία ήταν διαφορετική από την άποψη του πολιτικού περιβάλλοντος, των ευκαιριών και απειλών, του συσχετισμού δυνάμεων τόσο μεταξύ κυβέρνησης και συνδικαλιστικού κινήματος όσο και μεταξύ εργοδοτών και συνδικαλιστικού κινήματος. Στην κυβερνητική εξουσία βρισκόταν για λίγο διάστημα το «παραδοσιακό ΠΑΣΟΚ» που το 1996 έδωσε τη θέση του στο «εκσυγχρονιστικό μπλοκ» του κόμματος. Η πολιτική που ακολουθούσαν οι κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ απέναντι στα συνδικάτα ήταν αυτή του «κοινωνικού διαλόγου».³⁷ Ήδη από τη διετή

³⁷ Μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, εντείνεται η προσπάθεια των κυρίαρχων τάξεων να προσαρμόσουν την Ευρωπαϊκή Ένωση, τα συνδικάτα και τις λοιπές κοινωνικές οργανώσεις (αγροτών, επαγγελματιοβιοτεχνών κ.α.) στα κελεύσματα της νεοφιλελεύθερης πολιτικής και στο στόχο της Οικονομικής και Νομισματικής Ενοποίησης. Το νέο ιδεολογικό δόγμα, ο νεοφιλελευθερισμός, δεν μπορεί να επιβληθεί δια της ανοιχτής ή της έμμεσης θεσμικής βίας. Η καταλληλότερη στρατηγική που προκρίθηκε, δηλαδή ο «κοινωνικός εταιρισμός» δεν γίνεται αποδεκτή χωρίς αντιρρήσεις. Ο «κοινωνικός διάλογος» έρχεται να λειτουργήσει συμπληρωματικά αλλά καθοριστικά στην αποδοχή αυτής της πολιτικής από τις κυριαρχούμενες τάξεις, καθώς θεωρείται ότι με την απόδοση θεσμικού ρόλου με ημινομοθετικό χαρακτήρα στη διαπραγμάτευση μεταξύ των κοινωνικών εταίρων σε ευρωπαϊκό αλλά και σε εθνικό επίπεδο θα επέλθει κοινωνική ειρήνευση με την μείωση των απαιτήσεων των εργαζομένων στα πλαίσια της ανταλλαγής «απασχόλησης έναντι περιορισμού του

κλαδική συλλογική σύμβαση εργασίας ΟΤΟΕ-Τραπεζών (1994-1995) προβλεπόταν η σύσταση «μόνιμης επιτροπής κοινωνικού διαλόγου» για θέματα εκσυγχρονισμού, σχέσεων εργοδοτών-εργαζομένων, αξιολόγησης των εξελίξεων στην απασχόληση, ισότητας των δύο φύλων, ασφαλιστικών θεμάτων και γενικών θεμάτων που άπτονται των εργασιακών σχέσεων. Για το ζήτημα της απασχόλησης προβλεπόταν η «σύσταση διμερούς και ισομερούς Παρατηρητηρίου Απασχόλησης». ³⁸

Η ΟΤΟΕ στο διάστημα μεταξύ 1995 και 2000 διοργάνωσε δύο τακτικά συνέδρια και ένα έκτακτο θεματικό. Το κυρίαρχο πλαίσιο του 23^{ου} (2-3-4 Σεπτεμβρίου 1995) έχει ως βασικούς άξονες α) τη συλλογική διαπραγμάτευση κλαδικής συλλογικής σύμβασης που να καλύπτει τον πληθωρισμό και να βελτιώνει το εισόδημα των εργαζομένων και να μειώνει το ωράριο εργασίας χωρίς μείωση αποδοχών, β) τη συντονισμένη παρέμβαση των γραμματειών και συλλόγων της ΟΤΟΕ στον κλαδικό Κοινωνικό Διάλογο, γ) τη διεκδίκηση Ενιαίου Ταμείου Κοινωνικής Ασφάλισης και την ένταξη σ' αυτό των κλαδικών δομών υγείας με παράλληλη διατήρηση των αυτόνομων επικουρικών ταμείων και ταμείων αυτασφάλισης, και δ) την προώθηση του Διατραπεζικού Συστήματος (ΔΙΑΣ) και τη διαμόρφωση στρατηγικής ανάπτυξης ολοκληρωμένων πολιτικών ομίλων στα πλαίσια των τραπεζών κρατικού ενδιαφέροντος. ³⁹ Το 24^ο συνέδριο (31 Οκτωβρίου, 1-2 Νοεμβρίου 1997) επιβεβαίωσε ότι η ΟΤΟΕ συνεχίζει την ίδια πορεία με αυτή που είχε χαράξει στο 23^ο. Οι γενικοί στόχοι του προγραμματισμού δράσης για την επόμενη διετία ήταν οι ακόλουθοι: α) πραγματική σύγκλιση και στο τρίπτυχο ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ-ΑΝΑΠΤΥΞΗ-ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΖΗΤΗΣΗΣ, β) εκσυγχρονισμός της ελληνικής οικονομίας, γ) ενίσχυση του κοινωνικού κράτους, δ) αντιμετώπιση απορρυθμίσεων των εργασιακών σχέσεων, και ε) ολοκληρωμένος δημοκρατικός εκσυγχρονισμός των τραπεζών. ⁴⁰ Το 25^ο έκτακτο θεματικό συνέδριο (2-3 Οκτωβρίου 1998) στη σκιά των απεργιακών γεγονότων που συνόδεψαν την πώληση της Ιονικής Τράπεζας στην Alpha Τράπεζα Πίστωσης καθώς και τις συνεχιζόμενες εξαγορές και συγχωνεύσεις ελληνικών τραπεζών στην Eurobank. Η ημερήσια διάταξη περιλάμβανε τη συζήτηση περί της χάραξης

κόστους εργασίας». Ήδη από τη Συνθήκη της Ρώμης, προβλέπεται ως όργανο εκπροσώπησης οργανωμένων συλλογικών συμφερόντων η «Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή» με αρμοδιότητες λήψης αποφάσεων λήψης αποφάσεων στο πλαίσιο της τότε ΕΟΚ και της σημερινής ΕΕ. Η «κοινωνική διάσταση» και η «κοινωνική πολιτική» χρησιμοποιήθηκαν ως όροι από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για να συμπεριληφθούν στους στόχους της θέματα όπως «τα δικαιώματα των εργαζομένων και οι εργασιακές σχέσεις. Η «κοινωνική πολιτική» της ΕΕ έχει άμεση επίπτωση στο εργατικό κόστος και, κατά συνέπεια, στην ίδια την έννοια του καπιταλισμού και της επιχειρηματικότητας. Έτσι στο πλαίσιο αυτό, και αφού αναγνωρίστηκε από τις κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις της εποχής ότι υπάρχει ανάγκη εναρμόνισης των πολιτικών για την αγορά και τις συνθήκες εργασίας ώστε να λειτουργεί απρόσκοπτα ο ανταγωνισμός των καπιταλιστικών επιχειρήσεων στα Κράτη-Μέλη, άρχισαν να διαμορφώνονται επιμέρους πολιτικές για την «ευελιξία της εργασίας» και την «απασχολησιμότητα». Για να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι χρειαζόταν η συναίνεση των κοινωνικών εταίρων. Οι εργοδότες προτίμησαν ως το λιγότερο κακό, εν μέσω να συμφωνήσουν στην απόδοση θεσμικού ρόλου στο όργανο του κοινωνικού διαλόγου παρά να αφήσουν όλη την εξουσία στα υπόλοιπα όργανα της ΕΕ, δηλαδή το Συμβούλιο, την Επιτροπή και, πάνω απ' όλα το Ευρωκοινοβούλιο. Βλ. Falkner G. (2003) "The Interprofessional Social Dialogue at European Level: Past and Future. Industrial Relations and European Integration. Developments and Prospects at EU-level." in Keller B. and Platzer H.W (eds), *Industrial Relations and European Integration. Developments and Prospects at EU-level*. London: Ashgate

³⁸ Βλ. 50 ΧΡΟΝΙΑ ΟΤΟΕ 1955-2005, Αθήνα: Εκδ.ΟΤΟΕ, σελ. 178.

³⁹ Στο ίδιο σελ. 180. Να σημειωθεί ότι το σύστημα ΔΙΑΣ καθιερώθηκε πολύ αργά στην Ελλάδα λόγω της αντίδρασης και της αδράνειας των μεγάλων τραπεζών. Βλ. συνέντευξη του τότε υποδιοικητή της ΕΤΕ κ. Κ. Σταμούλη στην εφημερίδα Το Βήμα, Αρ. φύλλου 12429, 18/5/1997.

⁴⁰ 50 ΧΡΟΝΙΑ ΟΤΟΕ 1955-2005, σελ. 189.

στρατηγικής για την αναμόρφωση και ανάπτυξη του ελληνικού τραπεζικού συστήματος και τη συζήτηση για τις προτεραιότητες του συνδικαλιστικού κινήματος για την προστασία της απασχόλησης και τα εργασιακά και ασφαλιστικά δικαιώματα. Το κεντρικό σύνθημα του συνεδρίου ήταν: «έχουμε λόγο και άποψη για όσα συμβαίνουν γύρω μας», δηλαδή για την κατεύθυνση των αλλαγών που συντελούνταν στη χώρα και στον τραπεζικό κλάδο. Οι αποφάσεις του συνεδρίου τόνιζαν την ανάγκη για αποτελεσματική παρέμβαση και δράση της ΟΤΟΕ «με επίκεντρο την προστασία και αναβάθμιση της Απασχόλησης σε ένα σύγχρονο τραπεζικό σύστημα.» Επίσης επιβεβαιώνονταν για άλλη μια φορά οι στόχοι 23^{ου} συνεδρίου σχετικά με τη δημιουργία του Ενιαίου Ταμείου Κύριας Σύνταξης και άλλα αιτήματα.⁴¹

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι η κύρια θεματική της ΟΤΟΕ πέρα από τις μισθολογικές και ασφαλιστικές διεκδικήσεις ήταν η συμμετοχή στον κοινωνικό διάλογο με προτάσεις για τον εκσυγχρονισμό του τραπεζικού συστήματος. Η στρατηγική που είναι κυρίαρχη είναι αυτή της συλλογικής διαπραγμάτευσης και του κοινωνικού διαλόγου και περιθωριοποιούνται οι στρατηγικές της απεργιακής συγκρουσιακής κινητοποίησης.

Κινητοποιήσεις 1995-2000

Η στρατηγική της διαπραγμάτευσης και του κοινωνικού διαλόγου είχε ως αποτέλεσμα να υποβαθμιστεί ο ρόλος της απεργίας στη διεκδίκηση λύσεων στα προβλήματα των εργαζομένων. Στη διετία 1996-1997 έγιναν ελάχιστες απεργίες και στάσεις εργασίας, όπως δείχνει ο παρακάτω πίνακας:⁴²

Έτος	Ημ/νία	Διάρκεια	Χώρος	Αιτιολογία
1996	22.2.96	24ωρη	Παντραπεζική	ΣΣΕ
1996	13.6.96	3ωρη στάση	Παντραπεζική	Συντάξεις Ασφαλιστικό
1996	17.12.96	3ωρη στάση	Παντραπεζική	ΣΣΕ - Ασφαλιστικό
1997	23.1.97	24ωρη	Παντραπεζική	Φόροι

Αντίθετα, το 1998 όταν η κυβέρνηση Σημίτη αποφάσισε να επιταχύνει τη διαδικασία των ιδιωτικοποιήσεων με πρώτη αυτή της Ιονικής Τράπεζας, άρχισε παρά τις απεργιακών κινητοποιήσεων που, ως επί το πλείστον, ελάμβαναν χώρα στις μεμονωμένες υπό ιδιωτικοποίηση τράπεζες.⁴³

Έτος	Ημ/νία	Διάρκεια	Χώρος	Αιτιολογία
1997	18.12.97	24ωρη	Παντραπεζική (ΓΣΕΕ)	Ασφαλιστικό, 35ωρο
1998	22.1.98	24ωρη	Παντραπεζική (ΓΣΕΕ)	Απόσυρση τροπολογίας για τους κανονισμούς υπηρεσίας

⁴¹ Στο ίδιο, σελ. 195.

⁴² Στο ίδιο, σελ. 182.

⁴³ Στο ίδιο, σελ. 187.

1998	9-10.4.98	48ωρη	Παντραπεζική (ΓΣΕΕ)	Εργασιακά, ιδιωτικοποιήσεις, πώληση της Μακε.-Θράκης
1998	30.4.98	24ωρη	Ιονική – Εμπορική	Όχι στην πώλησή τους
1998	11.5.98	24ωρη	Πανελλαδική	Αντίθεση στην πώληση Ιονικής
1998	15.5.98	24ωρη	ΕΤΕ-Εθνοκάρτα	Αντίθεση στην πώληση Ιονικής
1998	18.5.98	24ωρη	ΑΤΕ-ΕΕΤ-Τειρεσίας	Αντίθεση στην πώληση Ιονικής
1998	19.5.98	24ωρη	ΕΜΠΤΕ-Αττικής	Αντίθεση στην πώληση Ιονικής
1998	20.5.98	24ωρη	ΕΜΠΤΕ	Αντίθεση στην πώληση Ιονικής
1998	20.5.98	3ωρη στάση	Παντραπεζική	Αντίθεση στην πώληση Ιονικής
1998	21.5.98	24ωρη	Ελλάδος	Αντίθεση στην πώληση Ιονικής
1998	22.5.98	24ωρη	Πίστεως	Αντίθεση στην πώληση Ιονικής
1998	25.5.98	24ωρη	Εργασίας-Γενική	Αντίθεση στην πώληση Ιονικής
1988	26.5.98	24ωρη	ΕΤΒΑ-ΕΤΒΑ Finance-ΕΤΕΒΑ	Αντίθεση στην πώληση Ιονικής
1998	27.5.98	24ωρη	Παντραπεζική	Αντίθεση στην πώληση Ιονικής
1998	28.5.98	24ωρη	Κρήτης-Κεντρικής Ελλάδος-ΕΜΠΤΕ	Αντίθεση στην πώληση Ιονικής
1998	29.5.98	24ωρη	Μακεδ.-Θράκης, Πειραιώς	Αντίθεση στην πώληση Ιονικής
1998	1.6.98	24ωρη	Ξένες τράπεζες	Αντίθεση στην πώληση Ιονικής
1998	2.6.98	24ωρη	Ξένες τράπεζες	Αντίθεση στην πώληση Ιονικής
1998	3.6.98	24ωρη	Κτηματική-ΠΑΕΓΑΕ	Αντίθεση στην πώληση Ιονικής
1998	4-5.6.98	48ωρη	Εμπορική	Αντίθεση στην πώληση Ιονικής
1998	12.6.98	24ωρη	Παντραπεζική	Ασφαλιστικό, Ιονική
1998	19.6.98	24ωρη	Παντραπεζική	Ασφαλιστικό, Ιονική
1998	27.10.98	2ωρη στάση	Παντραπεζική	Αιματηρή ληστεία
1998	15.12.98	24ωρη	Παντραπεζική	Φορολογικό, ανεργία

Κινητοποιήσεις 2000-2003

Η τριετία που μεσολάβησε ανάμεσα στα δύο συνέδρια (2000 και 2003) ήταν πλούσια σε γεγονότα που σχετίζονται με την κινηματική λογική που άρχισε να διαφαίνεται στο λόγο της ΟΤΟΕ. Στις 7 Δεκεμβρίου 2000 η ΓΣΕΕ κήρυξε την πρώτη πανελλαδική πανεργατική απεργία. Η Ε.Γ. της ΟΤΟΕ αποφάσισε να στηρίξει την απεργία και να καλέσει τους εργαζόμενους στις τράπεζες «να δώσουν το αγωνιστικό παρόν στην απεργιακή κινητοποίηση της ΓΣΕΕ, διεκδικώντας την ικανοποίηση των αιτημάτων τους και ταυτόχρονα να συμβάλουν αποφασιστικά στον αγώνα του συνδικαλιστικού κινήματος»⁴⁴. Αιτήματα της απεργίας:

1. Λύση ΤΩΡΑ στο Ασφαλιστικό
2. Για περιφρούρηση των Εργασιακών δικαιωμάτων μας
3. Για 35ωρο ΤΩΡΑ
4. Για την προστασία της Απασχόλησης
5. Για την αντιμετώπιση της Ανεργίας

Την ανακοίνωση υπέγραψαν ο Πρόεδρος της ΟΤΟΕ Δ. Κουσελάς (ΠΑΣΚΕ) και ο Γενικός Γραμματέας Α. Μπεκιάρης (ΔΑΚΕ). Μια νέα περίοδος είχε αρχίσει. Η ΠΑΣΚΕ για πρώτη φορά δέχεται να συνυπάρξει στο προεδρείο με δεξιά συνδικαλιστική παράταξη και μάλιστα στη θέση του Γενικού Γραμματέα. Από τη μια πρόκειται για μια συμμαχία που θα διαρκέσει επί μακρόν δείχνοντας ότι υπάρχει προγραμματική σύγκλιση και από την άλλη με ένα «ανορθόδοξο» τρόπο θα αναπτύξει «κινηματική λογική» η Ο.Τ.Ο.Ε. στα πλαίσια της συμμαχίας αυτής. Η απόδειξη βρίσκεται στο γεγονός ότι σήμερα 6 χρόνια μετά από την έναρξη της συνεργασίας αυτής, παρά τις διακυμάνσεις της, η ΔΑΚΕ αντιδρά σε ορισμένες κυβερνητικές πολιτικές που θίγουν άμεσα την «καθημερινότητα» των εργαζομένων (ενοποίηση ασφαλιστικών ταμείων και συγχώνευση επικουρικών σε ΙΚΑ και ΕΤΕΑΜ, προσπάθεια άτυπης κατάργησης συλλογικών συμβάσεων, κ.α.), παρ' ότι η κυβέρνηση είναι της προτιμήσεως της εν λόγω παράταξης. Η αντιφατικότητα είναι εμφανής: από τη μια προσήλωση στη λογική του «κοινωνικού διαλόγου» των κοινωνικών εταίρων και από την άλλη «λογική δρόμου» από τη μια υπέρ των αποκρατικοποιήσεων των δημοσίων τραπεζών και από την άλλη συνέχισης της πελατειακής πολιτικής. Η δημιουργία πλαισίων αναφοράς από τη δεξιά συνδικαλιστική παράταξη έχει ομοιότητες με τον αμυντικό/συντηρητικό τύπο σύγκρουσης που περιγράφει ο Α. Touraine και που αποσκοπεί στην αποκατάσταση της καθεστηκυίας τάξης πραγμάτων που διασαλεύεται (ιεραρχίες, μισθολόγια, προστασία θεσμού πρόσληψης παιδιών συναδέλφων κλπ.)⁴⁵

Η ΠΑΣΚΕ από τη μεριά, της γνωρίζοντας ότι εκπροσωπεί και παλιότερες γενιές εργαζομένων στις τράπεζες, που είχαν γαλουχηθεί συνδικαλιστικά με τις απεργίες της μεταπολίτευσης, άρχισε να διαφοροποιείται από την κυβέρνηση και την πολιτική της. Η κινητοποίηση και η σύγκρουση για το ασφαλιστικό την άνοιξη του 2001 ήταν θεαματική από πλευράς μαζικότητας, προσέλευσης στις συγκεντρώσεις, τις διαδηλώσεις και τις πορείες και εκτιμάται ότι η πορεία της 17^{ης} Μαΐου 2001 ήταν η μεγαλύτερη εργατική διαδήλωση στην ιστορία του νεοελληνικού κράτους. Η αποκορύφωση των απεργιακών κινητοποιήσεων για το ασφαλιστικό επέφερε την

⁴⁴ Ανακοίνωση ΟΤΟΕ Νο.4, 1/12/2000.

⁴⁵ Βλ. Touraine A. (1990) Κοινωνικά κινήματα: Ειδική περιοχή ή κεντρικό πρόβλημα στην κοινωνιολογική ανάλυση», *Λεβιάθαν*, Νο. 6, σελ. 17-28.

εξώθηση σε παραίτηση τον Υπουργό Εργασίας Τάσο Γιαννίτση.⁴⁶ Η ΠΑΣΚΕ για πρώτη φορά στην ιστορία της διαφώνησε σύσσωμη με την ηγεσία του κόμματος και της κυβέρνησής της μπαινώντας μπροστά στη σύγκρουση, που ήταν αποφασιστική για το συνδικαλιστικό της μέλλον ως παρατάξη αλλά και το πολιτικό μέλλον των όσων μελών της ηγεσίας της θα ήθελαν να ακολουθήσουν το βουλευτικό δρόμο. Έτσι για πρώτη φορά από την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην κυβερνητική εξουσία το 1981 οι συνδικαλιστικές παρατάξεις θα βρεθούν όλες μαζί στην απεργία. Ο Πρόεδρος της ΟΤΟΕ λίγους μήνες μετά αποτιμώντας τη χρονιά που πέρασε θα τονίσει ότι «τίποτα δε θα μας χαριστεί χωρίς ενότητα, τεκμηριωμένη αντιπαράθεση, επαγρύπνηση και αγώνες» δείχνοντας έτσι ότι αντιλαμβάνεται ότι το παιχνίδι δεν παίζεται πια με την επίκληση «αντιδεξιών» ανακλαστικών αλλά με την επίκληση τόσο της αγωνιστικής παράδοσης όσο και του «ορθολογισμού» που απαιτεί «τεκμηριωμένη αντιπαράθεση».⁴⁷ Παρ' όλες τις συχνές αναφορές στο λόγο περί «κοινωνικού διαλόγου», η «εξέγερση» της βάσης της ΠΑΣΚΕ την άνοιξη του 2001 έσπρωξε την πλειοψηφία του ηγετικού μηχανισμού της στην κατεύθυνση της αποδοχής της «κινηματικής λογικής» απέναντι στη φιλική της κυβέρνηση. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του Δ. Κουσελά: Τα μέτρα που προτείνει η κυβέρνηση για την αντιμετώπιση του ασφαλιστικού προβλήματος συρρικνώνουν δραματικά και περιορίζουν τα ασφαλιστικά δικαιώματα των εργαζομένων και το περιεχόμενο της Κοινωνικής Ασφάλισης. Είναι μέτρα εισπρακτικού και ταμιακού χαρακτήρα και βαρύνουν μονόπλευρα τους εργαζόμενους και τους συνταξιούχους. Δεν προβλέπεται καμία περαιτέρω στήριξη από πλευράς του κρατικού προϋπολογισμού ή των εργοδοτών. Θα βρουν αντιμετώπη των καθολική αντίδραση των εργαζομένων και δεν θα περάσουν.»⁴⁸ Επίσης όσον αφορά τις συνέπειες της πολιτικής της κυβέρνησης να αφήσει ελεύθερο το πεδίο σε ορισμένους τραπεζικούς κύκλους να γιγαντώσουν τους ομίλους με εξαγορές και συγχωνεύσεις χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τα εργασιακά και ασφαλιστικά δικαιώματα μιλά για «αποσπασματικές και δογματικές επιλογές 'εξορθολογισμού' και 'εξυγίανσης' ορισμένων Τραπεζών, συνήθως με αφορμή Εξαγορές και Συγχωνεύσεις, που ήδη έχουν αλλάξει δραματικά το επιχειρηματικό τοπίο στον κλάδο μας» και ότι δεν πρέπει να «ξεχνάμε ότι η συντριπτική πλειοψηφία των αναδιαρθρώσεων και συγχωνεύσεων στο εξωτερικό απέτυχαν, είτε γιατί υποτίμησαν ή 'ξέχασαν' τη σημασία του ανθρώπινου παράγοντα, είτε γιατί ο νέος ιδιοκτήτης δημιούργησε ανασφάλεια και αρνητικό κλίμα στο προσωπικό του.» Γι' αυτό πρέπει «να αναζητηθούν κατάλληλες συλλογικές ρυθμίσεις, θεσμικές πρωτοβουλίες και πρακτικές, έτσι ώστε:

- σε περιπτώσεις εξαγοράς – απορρόφησης – συγχώνευσης, να τίθεται υπ' όψιν των ενδιαφερόμενων μερών όχι μόνον επιχειρησιακό, αλλά και 'κοινωνικό σχέδιο' του αγοραστή, που να αποσαφηνίζει τις προθέσεις του για την απασχόληση, τον τρόπο απορρόφησης τυχόν πλεονάζοντος προσωπικού, τις ευκαιρίες καριέρας στην ενιαία επιχείρηση, αλλά και τις μεθόδους με τις οποίες θα ενοποιήσει τα διαφορετικά εργασιακά-ασφαλιστικά καθεστάτα σε ένα ενιαίο και γενικά αποδεκτό σύνολο.
- να ενισχυθούν οι θεσμοί συλλογικής ρύθμισης, κοινωνικού διαλόγου, συμμετοχής και πληροφόρησης σε κλαδικό και σε επιχειρησιακό επίπεδο.»⁴⁹

⁴⁶ Να σημειωθεί ότι ο Αναστάσιος Γιαννίτσης είχε διατελέσει επιστημονικός σύμβουλος στην ΟΤΟΕ και η συγκινησιακή φόρτιση ήταν ακόμη μεγαλύτερη.

⁴⁷ Βλ. Δήλωση του Δημήτρη Κουσελά στον *Τραπεζικό Αγώνα*, Έτος 49°, Αρ. φύλλου 540, Ιαν.2002.

⁴⁸ http://www.parliament.gr/kouselas/apopseis/arthra/arthra_main.htm

⁴⁹ http://www.parliament.gr/kouselas/apopseis/arthra/arthra_main.htm

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι ενόψει της ραγδαίας επέκτασης των ιδιωτικών τραπεζών και των εργασιακών σχέσεων που επιβάλλουν στο εσωτερικό τους, από πλευράς της κυρίαρχης συνδικαλιστικής παράταξης στην ΟΤΟΕ γίνεται προσπάθεια να συγκροτηθεί ένα πλαίσιο που να ενσωματώνει τόσο τις παραδοσιακές σοσιαλδημοκρατικές θέσεις περί «κοινωνικού διαλόγου» όσο και τις «αγωνιστικές παραδόσεις» της ΟΤΟΕ που είχαν υποβαθμιστεί την προηγούμενη περίοδο, ώστε να σχηματιστεί μια συλλογική ταυτότητα στο επίπεδο τουλάχιστον των ελεγχόμενων από το δημόσιο τραπεζών.

Την τριετία μεταξύ 26^{ου} και 27^{ου} συνεδρίου της ΟΤΟΕ έγιναν οι παρακάτω απεργιακές κινητοποιήσεις, με βάση το παραπάνω πλαίσιο, όπως δείχνει ο παρακάτω πίνακας:⁵⁰

	Ημερομηνία	Διάρκεια	Χώρος	Αιτιολογία
2000	22.9.00	24ωρη	Παντραπεζική	35ωρο, ανεργία
2000	9.-10.10.00	48ωρη	Παντραπεζική	Ενιαίο Ταμείο, 35ωρο
2000	7.12.00	24ωρη	Παντραπεζική	ΣΣΕ-Ασφαλιστικό
2001	12-13.3.01	48ωρη	Παντραπεζική	ΣΣΕ-Ασφαλιστικό
2001	26.4.01	24ωρη	Παντραπεζική	ΣΣΕ-Ασφαλιστικό
2001	17-18.5.01	48ωρη	Παντραπεζική	ΣΣΕ-Ασφαλιστικό
2002	19.4.02	24ωρη	Παντραπεζική	ΣΣΕ
2002	8-9.5.02	48ωρη	Παντραπεζική	ΣΣΕ
2002	12-14.6.02	24ωρες επαναλαμβανόμενες	Παντραπεζική	Ασφαλιστικό

27^ο Συνέδριο

Τρία χρόνια μετά, στο 27^ο Συνέδριο της Ομοσπονδίας, η φραστική επίθεση κατά της νεοφιλελεύθερης λογικής γίνεται ακόμη πιο έντονη: «Για τη νεοφιλελεύθερη λογική, που αναγορεύει σε υπέρτατο νόμο την ασυδοσία της αγοράς και τα συμφέροντα του κεφαλαίου, δεν είναι μόνο η εργασία εμπόρευμα, αλλά και ο ίδιος ο άνθρωπος, η ζωή, οι αξίες, οι αρχές του, το περιβάλλον του, ο πλανήτης στο σύνολό του!». Η συγκυρία εκτιμάται ότι είναι πιο δύσκολη παρά ποτέ: «Πολλοί θεωρούν αυτή την κατάσταση μονόδρομο. Ακόμα και οι πιο προοδευτικές κυβερνήσεις δείχνουν αδύναμες να αντισταθούν αποφασιστικά σε αυτή την πολιτική.» Το ερώτημα έμοιαζε αναπόφευκτο: «Υπάρχει άλλος δρόμος; Είναι, στις σημερινές συνθήκες, εφικτός ένας διαφορετικός κόσμος;» Σε ένα κόσμο απειλών που γίνονται ολοένα και περισσότερες και όπου οι πολιτικές δυνάμεις του νεοφιλελευθερισμού κυριαρχούν στην Ευρώπη, η

⁵⁰ βλ. 50 ΧΡΟΝΙΑ ΟΤΟΕ 1955-2005, σελ. 205.

σχέση ευκαιριών προς απειλές γέρνει υπέρμετρα υπέρ των δεύτερων. Παρ' όλα αυτά, η απόφαση του συνεδρίου τονίζει: «Ένας διαφορετικός κόσμος είναι εφικτός! Είναι αυτός για τον οποίο μάχονται τα κινήματα σ' όλο τον κόσμο, μαζί με το συνδικαλιστικό κίνημα. Είναι αυτός που περνάει μέσα από τη μάχη ώστε οι υπερεθνικές ενώσεις και σ' ότι μας αφορά άμεσα, η Ε.Ε, να γίνουν πόλοι δημοκρατικής ρύθμισης και ελέγχου της ασυδοσίας της αγοράς, των επιχειρηματικών υπερσυγκεντρώσεων, της κερδοσκοπίας, ανάχωμα στη νεοφιλελεύθερη λογική της εμπορευματοποίησης των πάντων, της ιδιώτευσης, της υποβάθμισης της εργασίας και των εργαζόμενων. Στις σημερινές συνθήκες δεν υπάρχει λύση μέσα από λογικές εθνικής περιχαράκωσης και εθελουφλίας απέναντι στη διεθνή διάσταση των προβλημάτων και των προκλήσεων. Η χώρα μας ανήκει πλήρως και ισότιμα στην Ενωμένη Ευρώπη. Και είναι και δική μας υπόθεση προς ποια κατεύθυνση αυτή η Ευρώπη θα κινηθεί.» Ένα καινούργιο στοιχείο στη συγκεκριμένη απόφαση είναι η παραδοχή ότι τα εθνικά πλαίσια είναι πια ασφυκτικά για την ανάπτυξη των συνδικαλιστικών κινητοποιήσεων καθώς τα προβλήματα αποκτούν ολοένα και πιο διεθνή χαρακτήρα' συνεπώς, διεθνή κινήματα μπορούν να προωθήσουν διεθνείς λύσεις. Ανοίγει έτσι ο δρόμος για την πιο μαζική και πιο έντονη συμμετοχή της ΟΤΟΕ σε παγκόσμιες και περιφερειακές κοινωνικο-κινηματικές δραστηριότητες (Παγκόσμιο, Ευρωπαϊκό και Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ).

Η ΟΤΟΕ έθεσε ως «κεντρικό στρατηγικό στόχο του συνδικαλιστικού κινήματος της χώρας μας, «το αίτημα για πραγματική σύγκλιση με τις πιο ανεπτυγμένες χώρες της Ε.Ε.» που «δεν πρόκειται για ένα αίτημα μηχανιστικής σύγκλισης των μισθών και των εισοδημάτων σε κάποιο 'ευρωπαϊκό μέσο όρο αναφοράς', που θα μπορούσε να μετακινείται είτε προς τα πάνω, είτε προς τα κάτω.»

Κινητοποιήσεις 2003-2005

Σ' αυτό το διάστημα που, στο μεγαλύτερο μέρος του, συμπίπτει με τη διακυβέρνηση της χώρας από το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας, αναπτύσσονται μια σειρά από κινητοποιήσεις εναντίον των πολιτικών και νομοθετικών πρωτοβουλιών της κυβέρνησης. Η Νέα Δημοκρατία κέρδισε με ιδιαίτερη άνεση τις βουλευτικές εκλογές της 7^{ης} Μαρτίου στη βάση της «επανάδρυσης του κράτους», της «φιλελευθεροποίησης» και του «εκσυγχρονισμού της οικονομίας». Μέσα από αυτό το πλαίσιο καλούνταν οι εργαζόμενοι να συμβάλουν στην αύξηση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών επιχειρήσεων ώστε να απολαμβάνουν τα οφέλη της ανάπτυξης. Μετά από ένα σχετικά μεγάλο διάστημα αναμονής που καλυπτόταν από τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων και την ευφορία λόγω της «επιτυχημένης οργάνωσής» τους, η κυβέρνηση ξεκίνησε το νομοθετικό «ακτιβισμό» της που διαρκεί μέχρι σήμερα και που, παρά τις αντιστάσεις, έχει θετικά αποτελέσματα γι' αυτήν. Οι μεταρρυθμίσεις στις εργασιακές σχέσεις, στο ωράριο και το ασφαλιστικό πέρασαν ακόμη και παρά τις εσωτερικές διαφωνίες.

	Ημερομηνία	Διάρκεια	Χώρος	Αιτιολογία
2004	31.3.04	24ωρη	Παντραπεζική (ΓΣΕΕ)	Σ.Σ.Ε.
2004	1.6.04	24ωρη	Παντραπεζική (ΓΣΕΕ)	Σ.Σ.Ε.
2004	11.6.04	24ωρη	Παντραπεζική	Σ.Σ.Ε.

			(ΓΣΕΕ)	
2004	15.12.04	2ωρη στάση εργασίας	Πανελλαδική (ΓΣΕΕ)	Ασφαλιστικό
2005	31.1.05	24ωρη	Παντραπεζική	Ασφαλιστικό
2005	14.2.05	24ωρη	Παντραπεζική	Ασφαλιστικό
2005	21.2.05	24ωρη	Παντραπεζική	Ασφαλιστικό
2005	28.2.05	24ωρη	Παντραπεζική	Ασφαλιστικό
2005	17.3.05	24ωρη	Πανελλαδική (ΓΣΕΕ)	Ασφαλιστικό
2005	7-23.06.05	48ωρες κυλιόμενες	Παντραπεζική	Ασφαλιστικό
2005	24.06.05	24ωρη	Πανελλαδική (ΓΣΕΕ)	Ασφαλιστικό
2005	27-30.06.05	48ωρες κυλιόμενες	Παντραπεζική	Ασφαλιστικό
2005	6.7.05	2ωρη στάση	Παναττική (Δήμος Αθήνας)	Εργασιακό
2005	21.7.05	2ωρη στάση	Παναττική (Δήμος Αθήνας)	ΤΕΑΠΕΤΕ
2005	26.7.05	24ωρη	Πανελλαδική (ΓΣΕΕ)	Εργασιακό
2005	16.8.05	24ωρη	Παντραπεζική	Ασφαλιστικό (ΤΕΑΠΕΤΕ Εμπορικής

Το 2006 οι διοικητές 6 τραπεζών (ΕΤΕ, ΑΤΕ, Εμπορική, Alpha Bank, Eurobank, Πειραιώς) αρνούνται να προσέλθουν στις διαπραγματεύσεις για τη σύναψη κλαδικής συλλογικής σύμβασης και προκρίνουν την υπογραφή επιχειρησιακών συμβάσεων εργασίας (υπογράφηκε στην ΕΤΕ, ενώ στην Εμπορική η υπόθεση παραπέμφθηκε από το συνδικάτο στον ΟΜΕΔ λόγω της άρνησης της εργοδοσίας να διαπραγματευτεί). Σειρά απεργιών και διαδηλώσεων, μαζικών παραστάσεων και συμβολικών καταλήψεων κεντρικών καταστημάτων και γραφείων διοίκησης. Επίσης ενεργοποιούνται με παρέμβαση της ΟΤΟΕ και των συλλόγων οι Επιθεωρήσεις Εργασίας για θέματα παραβίασης ωραρίου εργασίας, ανεπίδοτων αδειών κ.α. Βλέπουμε, λοιπόν ότι μια σειρά απειλών εναντίον της καθημερινότητας των εργαζομένων μετατρέπονται με τη σειρά τους σε απειλές εναντίον της ύπαρξης της οργανωμένης κλαδικής συλλογικότητας.

Πρώτα συμπεράσματα

1. Στην περίοδο 2000-2005 βρισκόταν σε εξέλιξη προσπάθεια να συγκροτηθεί ένα πλαίσιο που να ενσωματώνει τόσο τις παραδοσιακές σοσιαλδημοκρατικές θέσεις περί «κοινωνικού διαλόγου» όσο και τις «αγωνιστικές παραδόσεις» της ΟΤΟΕ που είχαν υποβαθμιστεί την προηγούμενη περίοδο, ώστε να σχηματιστεί μια συλλογική ταυτότητα στο επίπεδο τουλάχιστον των ελεγχόμενων από το δημόσιο τραπεζών που να ταιριάζει στα χαρακτηριστικά κοινωνικού κινήματος (όπως τα ορίζει ο Ch.Tilly).
2. Αυτή η «συλλογική ταυτότητα» δεν είναι εύκολο να διαμορφωθεί με τους παραδοσιακούς όρους καθώς διαφορετικές γενιές εργαζομένων αντιλαμβάνονται διαφορετικά τόσο τη σχέση τους με την εργασία τους όσο και τους τρόπους συμμετοχής στη συλλογική διαδικασία των συνδικάτων.

3. Η εργοδοτική επιλογή κατάργησης των συλλογικών συμβάσεων και πρόταξης των επιχειρησιακών αφαιρεί το σκοπό ύπαρξης του κλαδικού συνδικάτου και μεγιστοποιεί τις απειλές μειώνοντας παράλληλα τις ευκαιρίες συλλογικής δράσης και κινητοποίησης σε συνδυασμό με τις πολιτικές διαχείρισης προσωπικού με βάση τη θεωρία της Διαχείρισης Ανθρώπινων Πόρων για εξατομίκευση των όρων εργασίας.

4. Από τα παραπάνω φαίνεται ότι με βάση τη δεύτερη και την τρίτη διάσταση της «εξουσίας», όπως την ορίζει ο St. Lukes, η συγκρότηση της συλλογικής ταυτότητας των εργαζομένων στις τράπεζες αποτελεί αποτέλεσμα της σύγκρουσης για τη «διαμόρφωση της πολιτικής ατζέντας» και την αποτροπή δημιουργίας «ψευδούς συνείδησης» στην πλειονότητα των εργαζομένων εκ μέρους των εργοδοτών.